

Ana Plosnić Škarić

Graditelji Trogira od 1420. do 1450. godine

Ana Plosnić Škarić
 Institut za povijest umjetnosti
 Ulica grada Vukovara 68
 HR - 10 000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
 Primljen / Received: 15. 9. 2014.
 Prihvaćen / Accepted: 10. 10. 2014.
 UDK: 72.034(497.5 Trogir)“1420/1450“

The article presents the archival data relating to the marangoni and lapicide recorded in Trogir's notarial books between 1420 and 1450. Through the analysis of these records and their relationship with the sources about contemporary building projects (such as new structures and the remodellings of old ones) the article aims to outline the role of those stonemasons and carpenters in the contemporary building works in Trogir. The initial idea for this article was to examine the activity of builders from Zadar in Trogir as a contribution to the present volume of Ars Adriatica which is dedicated to the memory of Professor Ivo Petricioli who kindled my interest in medieval art and especially medieval architecture. However, the role and importance of the builders from Zadar can only be studied within a broader discussion about all the marangoni and lapicide who worked in Trogir at the same time.

Keywords: marangoni, lapicide, building projects, archival records, Venetian government's commissions, ecclesiastical commissions, private commissions

Tri posljednja desetljeća prve polovice 15. stoljeća vrijeme su intezivne graditeljske djelatnosti u Trogiru.¹ Početak tog razdoblja obilježen je uspostavom mletačke vlasti 1420. godine, nakon čega se prionulo gradnji kaštela, preoblikovanju komunalne palače i popravcima dviju kula.² U iščekivanju mletačke opsade Trogirani su radi poboljšanja obrane odlučili porušiti dominikanski samostan u burgu i franjevački na kopnu, u neposrednoj blizini,³ pa su se oni gradili i obnavljali nakon 1420. Posve nov samostan podizao se na Čiovu: prvi reformiranog krila dominikanskog reda u Dalmaciji.⁴ Potvrđeni su i radovi na benediktinskom samostanu Sv. Ivana Krstitelja koji je jamačno, kao susjedna mu komunalna palača te katedrala, ali i brojne privatne kuće, bio oštećen bombardama tijekom napada. Katedrala se, nakon načinjenih nužnih popravaka, obnavlja: podižu se svodovi nad glavnim brodom i drugi kat zvonika te je izgrađena kapela Sv. Jeronima, kao prvi od četiri aneksa oblikovanih do kraja stoljeća uz njezino sjeverno pročelje.⁵ Premda su brojni javni radovi i privatne pre/gradnje poduzimani i u drugoj polovici stoljeća, to je razdoblje u Trogiru ipak u znaku majstora koji su uz graditeljske posjedovali i iznimne kiparske vještine – Andrije Alešija, Nikole Firentinca i

Ivana Duknovića – od kojih je prvi bio uposlen u gradu upravo od početka pedesetih godina.⁶

Sadržaj gotovo svih ugovora za gradnju, potvrda o isplatama (koje u nedostatku prvih potvrđuju autorstva) i ugovora o naukovanju, a koji su se sačuvali u suvremenoj građi trogirskog komunalnog arhiva, poznat je. Podatke iz tih petnaest dokumenata, njihove cjelovite tekstove ili transkripte relevantnih dijelova objavili su Ivan Kukuljević Sakcinski, Cvito Fisković i Danko Zelić.⁷ Tima svakako treba pribrojiti i podatke koje su pišući povijest svoga grada donijeli Ivan Lucić i Pavao Andreis te one zabilježene u vizitaciji biskupa Didaka Manole.⁸

U recentnu iščitavanju nadasve fragmentarno sačuvanih trogirskih arhivskih spisa našlo se još svega nekoliko do sada u historiografiji nezabilježenih ugovora za razne vrste radova i pouku te jedna potvrda o isplati,⁹ ali je pronađeno još dvjestotinjak dokumenata koje su razni *marangoni* i *lapicide* sklapali uređujući svoje privatne poslove ili im svjedočili.¹⁰ Ukupno se, dakle, u Trogiru od 1420. do 1450. spominje šezdeset i šest klesara i drvodjelaca.¹¹ Pokušat ćemo stoga, u onoj mjeri u kojoj nam sačuvani podaci dozvoljavaju, razmotriti njihove uloge u suvremenim im trogirskim graditeljskim pothvatima.

Ponajviše podataka poznato je o graditeljima koji su bili uposleni na katedrali. Nužne popravke oštećenih dijelova ugovorio je 1421. Matej Gojković,¹² da bi po dovršetku radova svoje ime – *magister Mateus*, zajedno s imenom majstora Stjepana, uklesao 1422. na prvom katu zvonika.¹³ Svod nad prvim travejem glavnog broda oblikovao je 1427. Zadraniin Mate Alegretov,¹⁴ onaj nad drugim i trećim travejem gradili su od 1431. do 1436. Trogiranin Nikola Račić i Mlečanin Marko Gruato,¹⁵ onaj nad četvrtim oblikovao je odmah potom majstor Stjepan,¹⁶ dok je graditelj svoda nad petim travejem, podignutim u četrdesetim godinama 15. stoljeća, imenom nepoznat.¹⁷ Navedeni su oblikovali križno-rebraste svodove oslonjene na konzole s lisnatim i figuralnim motivima.¹⁸ Od 1438. do 1445. gradila se kapela Sv. Jeronima, djelo spomenutih Račića i Gruata.¹⁹ Ti su za gradnju zidova i oblikovanje okvira vrata, koja iz katedrale vode u tu kapelu kvadratična tlocrta, nadsvedenu križno-rebrastim svodom, sklopili podugovor s dvojicom mletačkih klesara, Ivanom Antonijevim i Grgurom Damjanovim.²⁰ U gradnji je sudjelovao i Gruatov učenik, Ivan Radojev, unuk protomajstora Marina Radojeva.²¹ Račić i Gruato načinili su i polukružne stube pred južnim portalom.²²

O gradnji drugoga kata zvonika nema sačuvanih dokumenata, premda nije sporno da je podizan u drugoj te možda još početkom treće četvrtine 15. stoljeća.²³ S obzirom na to da je majstor Matej Gojković oštećeni kapitel na prvom katu zamijenio novim, identično klesanim, na kojem je upravo onaj motiv koji prevladava na kapitelima drugoga kata, Ljubo Karaman smatrao ga je „radnjom Gojkovićevom ili radionice, koja je nastavila njegov rad i pravac”.²⁴ Nadodaje da je, s obzirom na način oblikovanja mrežišta nad biforama, evidentno riječ o majstorima koji su bili upoznati sa suvremenim mletačkim graditeljstvom.

Premda podupiremo Karamanovu tezu,²⁵ čvršćih joj argumenata u sačuvanim spisima nema. U njima je Gojković, kao svjedok, zabilježen imenom i prezimenom svega dvaput: 1419. kao *murarius*²⁶ i 1422. kao *lapicida*.²⁷ Kako je u matrikuli ugledne trogirске bratovštine Svetoga Duha zapisano da je član *Matheus taiapiera* preminuo 1429., C. Fisković pretpostavio je da se zapis odnosi na njega.²⁸ Sačuvano je, međutim, još sedam dokumenta datiranih između 1417.²⁹ i 1451.³⁰ u kojima je zabilježen klesar Matej. Očito su u tom razdoblju u Trogiru djelovala dvojica klesara istoga imena.³¹ Moguće je stoga da je Gojkovićeva djelatnost – obuhvativši i gradnju drugoga kata zvonika – potrajala sve do početka druge polovice stoljeća. Kako ipak nije riječ o čvrstim dokazima, sintagma „radionica drugog kata zvonika katedrale”,

kako ju je predložio Lj. Karaman, i dalje ostaje jedina korektna odrednica njegovih graditelja.

Međutim, i prije nego što je počela gradnja drugoga kata zvonika i svodova nad glavim brodom katedrale, već je bilo otvoreno najveće gradilište u gradu: ono kaštela za vojnu posadu, poznata pod nazivom Kamerlengo.³² Izgrađen je na jugozapadnom uglu burga; južnim i zapadnim pročeljem sezao je do mora, dok je prema istoku i sjeveru bio odijeljen jarkom ispunjenim morskom vodom. Podignut je uz Kulu od Veriga, osmerokutne osnove, izgrađenu oko 1380., koja je vjerojatno također bila oštećena za osvajanja grada. Kaštel je projektiran kao građevina trapezoidna tlocrta s po jednom, nižom kvadratičnom kulom na jugoistočnome i sjeverozapadnom uglu te poligonalnom na sjeveroistočnom, dijagonalno od velike Kule od Veriga. Kule su povezane visokim zidom s kruništem i šetnicom na vrhu koji ograđuje prostrano dvorište. Prostori manjih kula na razini šetnice nadsvedeni su bačvastim svodovima. U velikoj kuli bio je kupolasto nadsveden prostor na razini šetnice i onaj nad njim, a otvori za bombe, oblikovani u debljini zida, bačvasto. U dvorištu se nalazila cisterna te kuće za posadu i kapelica s bačvastim svodom,³³ koje nisu sačuvane. Nad ulazom u kapelicu te na južnom pročelju velike kule bile su postavljene reljefne ploče s lavom Sv. Marka, a i ona koja se danas čuva u klastru dominikanskog samostana prvotno se nalazila na nekom od zidova Kamerlenga.³⁴ Ophodni koridor s vanjskim obrambenim zidom uz jarak bio je završen do 1436. godine.³⁵

Nacrte za gradnju načinio je trogirski protomajstor Marin Radojev 1420.,³⁶ u skladu sa zaključcima koje je nakon detaljne analize donijela višečlana komisija sastavljena od generalnog zapovjednika Kulfa Pietra Loredana, koji je i sudjelovao u osvajanju Trogira, soprakomita Marka Mianija, splitskog providura Vittorea Bragadina, inženjera Picina, koji je bio uposlen na gradnji većeg broja mletačkih utvrda, među kojima i zadarske, za koju je 1414. načinio nacрте, zatim zadarskoga kneza Andrije Zane i zadarskoga kapetana Paola Correra te dvaju zadarskih patricija, Tome Petrica i Šimuna Detrica, koji je kao osoba od povjerenja bio imenovan prvim trogirskim knezom nakon osvajanja.³⁷ Sličnosti između trogirskoga kaštela i onog zadarskoga, čiji su smještaj i koncept bili jasan uzor navedenoj komisiji, već su razloženi u povijesnoumjetničkoj literaturi.³⁸

Marin Radojev bio je, kako smo već rekli, odabran za izradu nacрте, a potom i za nadgledanje gradnje, kao

najsposobniji lokalni majstor. Taj je, naime, jedini i k tomu sustavno bilježen u trogirskim spisima drugoga i trećeg desetljeća 15. stoljeća s titulom protomajstora – još od 1413.³⁹ – što znači da je nije dobio tek uposlenjem na gradnji kaštela, već je riječ o, kako tumači Emil Hilje, individualnoj tituli „koja označava graditelja koji je ujedno i projektant”.⁴⁰ Budući da je potom bio uposlen i kao nadglednik, posvema je usporediv s Andrijom Desinim. Taj je zadarski protomajstor izradio nacрте odnosno projekte za niz zdanja, na podizanju kojih su potom, pod njegovim nadzorom, bili uposleni drugi graditelji.⁴¹

Godine 1420., nešto više od dva mjeseca po izradi nacрте, trogirski knez sklopio je ugovor s protomajstorom Marinom Radojevim u kojem piše da će taj s trima neimenovanim majstorima klesarima načiniti temelje, a potom nastaviti graditi zid i kule, podrazumijevajući da će za radove uposliti onoliko majstora i one majstore koliko ih i kakvih bude potrebno, sve dok se radovi ne završe.⁴²

U lipnju i srpnju 1435., u razmaku od dvadesetak dana, Zadrani Mate Alegretov i Šimun Bilšić, *marangoni et murarii*, sklopili su dva ugovora za radove na kaštelu: za oblikovanje kamenog svoda nad cisternom i podnice nad njim te za gradnju vanjskih zidova jarka kaštela prema burgu.⁴³ Za svoj rad trebali su dobiti 300 odnosno 220 libara malih, dok se knez obvezao osigurati materijal potreban za gradnju. Po sklapanju svakog ugovora majstorima je odmah bilo dano po 100 libara, a u potpunosti su bili isplaćeni tek kada je završena cisterna, početkom svibnja 1436., premda je zid jarka bio gotov već krajem veljače.⁴⁴ Navedena dva ugovora ujedno su i jedini sačuvani u kojima se poimence navode graditelji uposleni na oblikovanju pojedinih dijelova kaštela.

S obzirom na činjenicu da od navedenih podataka iz 1420. pa sve do spomenutih ugovora iz 1435. nema nikakvih vijesti o uposlenima na gradnji kaštela, pokušat ćemo razmotriti rečenu problematiku usredotočivši se na graditeljski najzahtjevnije dijelove – svodove – a ti su, kako smo već naveli, izvedeni u svakoj od četiriju kula, u kapelici i nad cisternom. Pitanje je, dakle, tko je u Trogiru u trećem i četvrtom desetljeću 15. stoljeća vladao umijećem gradnje svodova.

Od takvih je u sačuvanim suvremenim spisima zabilježen tek jedan za kojeg se pouzdano zna da je bio Trogiranin: Nikola Račić. On se spominje još od 1419.⁴⁵ pa je moguće da je već dvadesetih godina bio uposlen i na gradnji kaštela. Kako je riječ o iznimno opsežnim radovima, koji su k tomu trebali biti što prije zgotovljeni, da bi se osigurala novouspostavljena vlast u gradu koji joj nije bio posvema naklonjen, istovremeno se podizalo

više dijelova kaštela – o čemu svjedoče i reljefi s grbovima kneza Jacopa Barbariga (1426.-1429.) postavljeni na pročelja istočnih kula povodom njihova dovršenja.⁴⁶ Stoga je bilo nužno – također istovremeno – uposliti više od jednoga sposobnog graditelja. Marko Gruato, član mletačke klesarske obitelji,⁴⁷ prvi se put u trogirskim spisima spominje 1431., ali odmah kao pouzdan graditelj koji zajedno s Trogiraninom Račićem – a kojeg je dakle morao otprije poznavati – ugovara izvedbu svoda u katedrali. U gradu je bio kontinuirano uposlen do 1445. Potom je zabilježen u Splitu,⁴⁸ da bi se opet spominjao u trogirskim spisima sve do 1449.⁴⁹

O Mati Alegretovu, izuzev već navedenih ugovora, nema drugih spomena ni u zadarskim ni u trogirskim notarskim knjigama.⁵⁰ Poznato je, međutim, da mu je ime zapisano u matrikuli bratovštine Svetog Duha,⁵¹ pa je za pretpostaviti da je članstvo zaslužio dugogodišnjim boravkom i djelovanjem u Trogiru. Na oblikovanju svoda u katedrali bio je uposlen 1427., u vrijeme kneza Barbariga, kada je i dovršena gradnja dviju manjih kula kaštela, što je možda više od puke koincidencije. Zadrani Šimun Bilšić ostvario je karijeru u rodnome gradu u trećoj četvrtini 15. stoljeća. Ta je, između ostalog, obuhvaćala gradnju hospotala trećoretkinja Sv. Franje zajedno s crkvom Sv. Bernardina te obnašanje dužnosti protomajstora zadarskih marangona (1452.-1463.),⁵² u značenju „nadzornika (ali i procjenitelja) javnih građevinskih radova, te službeni autoritet u svim sporovima vezanim uz graditeljske zahvate”.⁵³ U drugoj četvrtini stoljeća nije pak zabilježen nijedan njegov posao u Zadru, premda je već 1429. pouzdano bio izučen majstor. Tada je, naime, na nauk primio Dominika, sina paškog kalafata Jurja.⁵⁴ Za pretpostaviti je da ga se obvezao poučavati, ali i uzdržavati tek po ugovaranju nekog posla. U Zadru je 1437., nakon dovršetka spominjanih radova na trogirskom kaštelu, za učenika uzeo Matu Banjevića.⁵⁵ I dalje je, međutim, održavao veze s Trogirom u kojem je već sljedeće 1438. sklopio ugovor o poučavanju Ivana Sanotića.⁵⁶

O Šimunovu sugrađaninu, Marku Tvrtkoviću, nema poznatih vijesti prije 1437.,⁵⁷ kada je sklopio ugovor za gradnju svoda nad kapitularnom dvoranom trogirskog muškoga benediktinskog samostana⁵⁸ te uzeo na nauk Ivana Ostojića s Brača.⁵⁹ Potom je 1443. zabilježen u Splitu s titulom *protomagister carpentariorum*,⁶⁰ po časti i obvezama sigurno jednakoj onoj koju je u Zadru obnašao Bilšić.

Rečene je 1437. svod nad četvrtim travejem glavnog broda katedrale podizao majstor Stjepan, zabilježen samo imenom. Stjepan Antoljak i Cvito Fisković izjednačavali su ga s majstorom koji je 1422. uklesao svoje ime na

prvome katu zvonika katedrale odnosno s onim koji je 1431. zabilježen s titulom protomajstora.⁶¹ Smatrali su da je bio Trogiranin, vjerojatno otac čuvenog Ivana Duknovića.⁶² Moguće je pak, kako je ukazao D. Zelić, da je na gradnji svoda u katedrali bio uposlen i Stjepan Brakus, protomajstor iz Splita.⁶³ Taj je upravo nekoliko godina prije, sve do 1436., radio na dominikanskom samostanu Sv. Križa na Čiovu, da bi potom na njegovu dovršenju bili uposleni drugi graditelji.⁶⁴ Navedene 1437. u jednoj je zgodi spomenut i kao svjedok, zajedno s protomajstorom Marinom Radojevim.⁶⁵

U dvadesetim i tridesetim godinama 15. stoljeća u Trogiru je, dakle, djelovalo šest graditelja svodova, od kojih je samo jedan bio i rodom iz toga grada, dok je jedan bio Mlečanin, jedan Splitsanin, a trojica Zadranin. Osvrnemo li se ponovno na sastav komisije koja je odlučivala o položaju i konceptu kaštela, u njoj – uz inženjera – nalazimo visoke mletačke dužnosnike od kojih su trojica obnašali funkcije upravo u Splitu i Zadru te dvojicu zadarskih patricija. Njihov angažman, koji je uključivao i dolazak u Trogir te podrobnu analizu te iznimno važne luke na istočnojadranskome plovnom putu, zacijelo nije ostao samo na navedenim odlukama, već je obuhvatio i pronalaženje graditelja koji su njihove zahtjeve mogli provesti u djelo, a kakvih je u onodobnom Trogiru očito manjkalo. Stoga je za pretpostaviti da su barem neki od ovdje spomenutih imali više udjela u gradnji Kamerlenga no što nam to mogu posvjedočiti sačuvani spisi. Među inima su, kako smo već rekli, dvojica i pouzdano bili uposleni na završnim radovima. Sudjelovanje u podizanju kaštela sigurno je tim graditeljima bilo i značajna referencija u ugovaranju drugih poslova.

Moguće je, dakle, da je do 1432., kada je osnovan samostan Sv. Križa,⁶⁶ protomajstor Stjepan Brakus već bio uposlen u Trogiru. Pripisuje mu se, nadalje, gradnja jednobrodne nadsvedene crkve te zapadnoga i sjevernog krila čiovskog samostana Sv. Križa, za koje je, kako svjedoči ugovor iz 1436., izradio devet kamenih okvira vrata i dva luka, od kojih su većina i danas *in situ*.⁶⁷ Potom su na gradnji samostana bila uposlena dvojica šibenskih klesara. Majstoru Mihaelu, sinu pokojnog majstora Grgura iz Šibenika, prior je krajem 1438. dao 130 libara malih, kao zadnju isplatu ugovorene godišnje plaće od 25 dukata *pro labore mercedis laborerii lapicide*,⁶⁸ dok se sljedeće godine Ivan Drakanović obvezao raditi šest mjeseci za plaću od 12 dukata.⁶⁹ Jamačno su radili na istočnom krilu samostana: portal kapitularne dvorane u njegovu prizemlju ima izvijen šiljasti luk,

prisutan u šibenskome stambenom graditeljstvu,⁷⁰ a potpuno nepoznat u trogirskom. Bili su možda uposleni posredstvom dominikanca Martina, sina magistra Marka, kirurga. Taj je Šibenčanin boravio u trogirskome opservantskom samostanu i u njemu 1449. dao sastaviti oporuku određivši da njegova majka, kao nasljednica, mora za života od godišnjih prihoda davati 100 libara malih za gradnju samostana, a po njezinoj smrti sva dobra trebaju biti prodana i novac utrošen u navedenu svrhu.⁷¹

Moguće da je na gradnji samostana bio uposlen i Marin Klapotić zvan Gislum, jedini Šibenčanin zabilježen u trogirskim spisima kao marangon, i to od 1437.,⁷² dakle godine u kojoj je Brakus po svemu sudeći napustio gradilište samostana. Gislum je odmah na nauk na šest godina uzeo četrnaestogodišnjeg Mateja Dragiševića s Brača,⁷³ što upućuje na zaključak da je došao po ugovorenom poslu. Te je godine kupio i kuću u burgu te se stalno nastanio u Trogiru.⁷⁴ Ako je riječ, kako pretpostavljamo, o iskusnom graditelju, taj je mogao i preciznije određivati zadaće te nadgledati radove klesara Mihaela i Drakanovića. U dokumentima privatne naravi i kao svjedok spominje se još deset puta, a bio je aktivan još 1471., kada je popravljao neku opožarenu kuću u burgu.⁷⁵

I dva dubrovačka klesara, uposlena posredstvom tamošnjih dominikanaca opservanata iz Gruža, radila su na samostanu. Uz završne radove, točnije oblikovanje cisterne, spominje se 1458. Ostoja Radosalić zvan Kostur.⁷⁶ Rade Radmonić bio je angažiran 1444. na godinu dana, zajedno s neimenovanim suradnikom,⁷⁷ možda dubrovačkim klesarom Ivanom Resninom, zabilježenim u trogirskim spisima 1450.⁷⁸ I Radmonić se zadržao u Trogiru te ga kao stanovnika grada u spisima nalazimo sve do 1451.⁷⁹ Pripisuje mu se oblikovanje samostanskoga klaustera.⁸⁰ Taj je nadsveden križnim svodovima, a na dvorište se otvara polukružnim lukovima, oslonjenim na stupove s kapitelima koji imaju volute sa spuznutim lišćem i rozete. Jednako je, a čini se i istovremeno, oblikovan i klaustar dominikanskog samostana u trogirskom burgu.

Zgrade dominikanskog samostana u burgu prvotno su se nalazile južno od crkve, koja se podizala do duboko u 14. stoljeće.⁸¹ Te su zgrade početkom 15. stoljeća bile srušene radi gradnje južnih zidina burga.⁸² Ivan Lucić piše da je 1412. dominikancima bila dana jedna drvena kuća za stanovanje,⁸³ a Pavao Andreis da im je te godine, s obzirom na okolnosti, komuna iznimno dozvolila kupnju kuća i zemljišta za gradnju samostana,⁸⁴ što je crkvenim institucijama i osobama

bilo zabranjeno još od sredine 14. stoljeća.⁸⁵ Novi samostan, s trima krilima koja ograđuju dvorište s klaustrom i cisternom, podignut je potom sjeverno od crkve.⁸⁶ O njegovim graditeljima postoji tek bilješka C. Fiskovića u kojoj vezano uz oblikovanje klaustra sredinom 15. stoljeća navodi već višestruko spominjana Nikolu Račića te Antuna Lionića, ali bez naznake izvora.⁸⁷ Račić je, kako smo već naveli, bio kontinuirano uposlen do 1445. pa je novi posao mogao prihvatiti tek po dovršetku kapele Sv. Jeronima. U spisima se (uz, čini se, kraći boravak u Splitu 1446.⁸⁸) spominje nadalje sve do 1451.,⁸⁹ što se podudara s vremenom gradnje klaustra navedenom u spomenutoj bilješci. Bio je i član bratovštine Svetog Duha.⁹⁰

Leonić (Lionić, Livunić) je prvi put zabilježen 1437., kada je sina Blaža dao ljekarniku na nauk.⁹¹ U ugovorima privatnoga karaktera te kao svjedok spominje se također do 1451.⁹² Od dokumenata, koji bilježe Leonićeve poslove kao klesara, sačuvan je još ugovor iz 1438. koji je zajedno s protomajstorom Marinom Radojevim te majstorima klesarima Dragišom iz Bosne i Ivanom Spanjom iz burga, sklopio s nadstojnicom benediktinskog samostana Sv. Petra za gradnju peći.⁹³ Njegov drugi sin, Nikola, također je bio klesar, a kao član bratovštine Sv. Duha izradio je višedijelne prozorske okvire za bratovštinsku dvoranu.⁹⁴ Nikola je jedan od rijetkih trogirskih klesara koji su nastavili očevo zanat. Osim njega poznat je još samo Alegreto/Radoje, sin protomajstora Marina Radojeva, koji je neko vrijeme boravio van Trogira, a potom i njegov sin kojeg je, kako smo već spomenuli, poučavao Gruato.⁹⁵

Protomajstor Marin spominje se od 1407. do 1439. u čak četrdeset i šest dokumenata,⁹⁶ ali mahom kao svjedok. Godine 1415. ugovorio je dostavu kamena s Korčule,⁹⁷ ali se ne zna za koje radove. Od njegovih poslova, osim već navedenih, poznati su i radovi na trogirskoj luci 1438.,⁹⁸ zatim ugovor za izradu tijeska za masline, sklopljen 1433. s bratovštinom Svetog Duha,⁹⁹ čiji je i bio član,¹⁰⁰ zatim radovi na nekoj kući u burgu 1432.,¹⁰¹ ugovor s knezom za izradu dviju vapnenica 1433.¹⁰² te procjena vrijednosti zida jedne kuće 1437.¹⁰³ Godine 1407. obvezao se i poučavati Nikolu Stano(vića?) iz burga.¹⁰⁴ Bio je i član, pa i gastald, bratovštine Sv. Mihovila iz trogirskog burga kojoj je oporučno ostavio sliku, procijenjenu na 100 libara malih.¹⁰⁵

Spomenuti Dragiša, s kojim je radio peć za benediktinke Sv. Petra, zabilježen je još 1443. u sudskom sporu kao dužnik,¹⁰⁶ dok je Ivan Spanja zapisan u ugovorima privatne naravi rečene 1438. te ponovno 1448.¹⁰⁷

Franjevačka crkva i samostan nalazili su se na kopnu, u neposrednoj blizini grada, a u očekivanju mletačkog

napada bila je donijeta odluka o njihovu rušenju, a redovnicima je pronađen privremeni smještaj unutar zidina.¹⁰⁸ Obujam rušenja, nužnih radi sprečavanja neprijatelja u korištenju samostanskih zgrada, nije moguće odrediti – jednako kao ni onaj radova i popravaka koji su uslijedili nakon 1420. Tek jedan dokument neizravno ukazuje da su radovi potrajali još do 1431. Tada je, na zahtjev fra Luke, gvardijana i samostanskog prokuratora, na sud pozvan Ratko Mihovilić *protomagister marangonorum*.¹⁰⁹ Ratko Mihovilić od 1431. do 1440. spominje se u ukupno dvadeset i sedam dokumenata: u četiri citacije, trinaest puta kao svjedok te u deset ugovora privatne naravi. Godine 1439. i 1440. zabilježen je u matrikuli bratovštine Sv. Duha, kao jedan od dužnosnika.¹¹⁰ Godine 1432. obvezao se sedam godina poučavati tada dvanaestogodišnjeg Matiju, sina Mladena Ilića iz Poljica, stanovnika trogirskih vrtova;¹¹¹ sljedeće se godine Ivan Jurjev Prilučić iz Cetine sam obvezao raditi s njim sljedećih pet godina,¹¹² dok je 1438. uzeo na nauk na šest godina petnaestogodišnjeg Petra, sina Marte i pok. Pavla krojača.¹¹³ S dvama učenicima i jednim pomoćnikom za pretpostaviti je da mu nije nedostajalo posla. Tijekom svih navedenih godina Ratko se redovito bilježi s titulom *protomagister marangonorum*.¹¹⁴ Očito se dakle, kao i u Zadru (a prvi je bio Vidul Ivanov od 1431. do 1447.)¹¹⁵ i Splitu (spomenuti Marko Tvrtković), i u Trogiru (a nakon Mihovilića to je od 1446. do 1449. bio Marin Glamoč/ić),¹¹⁶ među graditeljima bira najugledniji, koji uz čast preuzima i obveze procjene kvalitete radova, osobito u slučaju spora. Stoga je najvjerojatnije upravo s tog razloga Ratko Mihovilić bio pozvan na sud od gvardijana franjevačkoga samostana. O graditeljima samostana i njegovu izgledu nema sačuvanih podataka. Srušen je u 16. stoljeću, zbog turskih napada.¹¹⁷ Crkva je temeljito preuređena u 19. stoljeću.¹¹⁸

Zgrade muškoga benediktinskog samostana, koji se nalazio sjeverno od crkve Sv. Ivana Krstitelja, južno od komunalne palače, a prema istoku sezao do gradskih zidina, također nisu sačuvane.¹¹⁹ Još početkom 19. stoljeća uz ulicu koja od trga vodi prema jugu stajala je zgrada izduljena pravokutnog tlocrta,¹²⁰ čije je prostore samostan stoljećima iznajmljivao komuni.¹²¹ Godine 1330. opisana je kao katnica s brojnim dućanima u prizemlju,¹²² da bi poslije bila nadograđena.¹²³ U sjevernom dijelu njezina zapadnog pročelja nalazio se ulaz, točnije vrata samostana,¹²⁴ koja su kroz prolaz u prizemlju¹²⁵ vodila u dvorište.¹²⁶ Od ostalih samostanskih zgrada, koje su se vjerojatno nalazile sjeverno i istočno

od dvorišta,¹²⁷ spominju se pojedini prostori: *sala inferior*,¹²⁸ pa je za pretpostaviti da je samostan imao dvije dvorane na različitim etažama, te *camera cubicularis domini abbatis*.¹²⁹ Kapitularna dvorana posvećena Sv. Luki zabilježena je u ugovoru o njezinu nasvođivanju od 15. veljače 1437. po kojem se Marko Tvrtković obvezao opatu Nikoli oblikovati svod od živog kamena s vijencem u podanku, o svom trošku nabaviti kamen i platiti pomoćne radnike te zgotoviti posao tijekom kolovoza, dok se opat obvezao nabaviti potrebno vapno, ploče za gornje popločenje i željezne spone.¹³⁰ Tvrtković je za plaću trebao dobiti 27 dukata: trećinu na početku radova, trećinu kada odradi pola, a ostalo po obavljenom poslu. U jeku radova, u svibnju, na nauk od sedam godina uzeo je dvanaestogodišnjeg Ivana Ostojića s Brača.¹³¹ Krajem 18. stoljeća od samostanskih je zgrada, izuzev one već spomenute, bila sačuvana još samo dvokatnica, priljubljena uz južno pročelje komunalne palače.¹³² Prizemlje joj je bilo nadsvedeno, ali nema nikakvih naznaka da je riječ upravo o prostoru koji je nekad služio kao kapitularna dvorana.

Zgrade samostana jamačno su, poput susjedne komunalne palače, bile oštećene tijekom napada na grad 1420., a nužni su popravci potom potaknuli i dodatna preuređenja. Samostan je, naime, morao imati kapitularnu dvoranu davno prije sklapanja ugovora s Markom Tvrtkovićem, a da joj je svod bio oštećen 1420., teško da bi se čekalo punih 17 godina na njegov popravak. Moguće da je nekoj od zgrada samostana izvorno pripadao i kapitel, koji se čuva u Lapidariju Muzeja grada Trogira, sa spuznutim narovašenim listovima pod volutama i rozetama te štitom s reljefom Jaganjca Božjeg – koji je motiv i u luneti portala crkve Sv. Ivana Krstitelja. Kapitel je istoga tipa kao i oni klaustara obaju dominikanskih samostana, a može ga se datirati u drugu ili treću četvrtinu 15. stoljeća.

Današnji izgled Komunalna palača duguje preoblikovanju s kraja 19. stoljeća.¹³³ Prvotno se sastojala od većeg broja kuća različite katnosti koje su omeđivale dvorište.¹³⁴ Od šezdesetih su godina 13. stoljeća zdanja na tom prostoru postupno postajala vlasništvom komune te potom, po potrebi, bivala rušena radi gradnje novih ili preoblikovana.¹³⁵ U prizemlju zapadnoga, dvokatnog krila nalazila se komunalna kancelarija u koju se ulazilo direktno s trga¹³⁶ i tamnice.¹³⁷ Na prvom je katu bila velika (donja) dvorana u kojoj se sastajalo vijeće i nalazio *banchum*, što pokazuje da je ondje katkad knez sa sucima sudio,¹³⁸ te još jedna kancelarija.¹³⁹ Na drugom je katu bila gornja dvorana¹⁴⁰ te prostorije kneževa stana, među kojima i *camera superior*¹⁴¹ te *camera cubicularis palatii*

comunis.¹⁴² Reprezentativno zapadno pročelje, prema trgu, imalo je *fenestras saraciniscas*,¹⁴³ što je, s obzirom na to da je oblikovano krajem 13. stoljeća, rani spomen otvora zaključenih sedlastim lukovima.¹⁴⁴ Do prvoga kata s trga je vodilo vanjsko kameno stubište, zabilježeno u spisima od 1300. do 1468.¹⁴⁵

Sjeverno od dvorišta bila je katnica s trijemom (ložom) u prizemlju.¹⁴⁶ Njemu je jamačno pripadao stup s kapitelom sa širokim listovima povijenih vrhova, karakterističan za trogirске trijemove kraja 13. i prve polovice 14. stoljeća, danas uzidan u dvorištu na spoju zapadnoga i sjevernog krila.¹⁴⁷ Pojedini prostori zgrada smještenih istočno i južno od dvorišta služili su kao skladišta i štala.¹⁴⁸ Istočno od njih, sve do zidina, nalazilo se još jedno dvorište ograđeno kućama i kula. Njih je komuna bila ponudila franjevcima u drugom desetljeću 14. stoljeća za stalan smještaj unutar zidina, što su oni odbili.¹⁴⁹ Potom su ti prostori bili dani na korištenje benediktincima koji su ih – posebno kulu – bili dužni održavati.¹⁵⁰ Stoga je poznata kao Kula Sv. Ivana ili *turris abbatie*. Kada je 1420. oštećena, mletačka ju je uprava odlučila popraviti o svom trošku.¹⁵¹

Nužno je bilo popraviti i oštećenja na komunalnoj palači. Nova vlast odlučila ju je pritom, radi vlastite prezentacije, preoblikovati. Radovi su započeli od dvorišta. Postavljena je bunarska kruna s reljefima s grbom već spomenutog kneza Jacopa Barbariga (1426.-1429.) i mletačkoga lava.¹⁵² Njezinu je izradu, zajedno s reljefnom pločom lava Sv. Marka iz Kamerlenga (danas u klausturu dominikanskog samostana), Alberto Rizzi pripisao nepoznatom trogirskom klesaru. Nazvao ga je „Maestro marchesco di Traù”, utvrdivši da je klesao ugledajući se na lavove Radovanova portala u katedrali.¹⁵³

Bolji klesar i graditelj u dvorištu je načinio monumentalno stubište oslonjeno na svodove na konzolama. Taj je pod lukom koji nosi drugi krak uzidao glavu muškarca izražajnih crta lica, dok je na konzoli isklesao portret bradata i ćelava muškarca među lisnatim grančicama. Kako je potonji motiv opetovan na drugom katu zvonika, ali lošije izvedbe, Ćiril Metod Iveković pripisao je Mateju Gojkoviću ne samo gradnju tog kata zvonika već i preoblikovanje komunalne palače, što je odbacio još Lj. Karaman.¹⁵⁴

Kapitel naknadno postavljen pod rečenu konzolu stubišta i dva polukapitela ugrađena u pročelja upućuju i na postojanje još jednog trijema/lože. Moguće je da se upravo ta spominje 1482.: *coram magnifico domino comite in logia nova sub pallatio*,¹⁵⁵ pri čemu pridjev *nova* ne mora nužno označavati netom oblikovanu ložu, već takvu koja je podignuta poslije neke druge – dakle kasnije od one oblikovane krajem 13. ili

početkom 14. stoljeća. Spomenuti je kapitel načinjen po uzoru na mletačke:¹⁵⁶ ima karakteristične listove savinute u krug, sa središnjom žilom obrubljenom dvama uskim utorima te valovitim, ali stanjenim i krtim resama. Lj. Karaman datira ih zajedno s obnovom palače oko 1428. te ih povezuje s onima na splitskoj komunalnoj palači, tj. uz splitsko-trogirsku klesarsku radionicu.¹⁵⁷ Imena tih klesara nisu razvidna iz korpusa sačuvanih trogirskih niti iz poznatih nam splitskih notarskih spisa.

U pronalaženju izvođača za javne gradnje mletačka se uprava, kada je god to bilo moguće, nastojala osloniti na lokalne odnosno one koji su već djelovali u gradu, što se potvrđuje u slučaju „Maestro marchesco di Traù”, potom protomajstora Marina Radojeva te je višestruko dokumentirano i u drugoj polovici stoljeća.¹⁵⁸ Pri gradnji stubišta i trijema komunalne palače možda su također bili uposleni lokalni majstori. Međutim, u suvremenim spisima, izuzev Gruata te dvojice klesara, Ivana Antonijeva i Grgura Damjanova, koje je taj uposlio na manje zahtjevnim radovima, zabilježeni su i klesar Marin iz Venecije, 1435. kao stanovnik Trogira,¹⁵⁹ te *ser* Pavao, klesar, čija su udovica Klara (i sama kći klesara Blaža iz Venecije) i kći Helena i nakon njegove smrti ostale stanovati u Trogiru (od 1433. do 1437.).¹⁶⁰ Svi su oni, dakle, dulje vremena boravili u gradu. Premda, kako pokazuju primjeri Ivana Antonijeva i Grgura Damjanova, nipošto ne treba naprečac zaključivati da su svi lapicide koji su u Trogir došli iz Venecije bili i vješti klesari iiskusni graditelji, mogućnost da su dvadesetih godina upravo takvi bili pozivani da uz one lokalne rade ne samo na Kamerlengu već i na komunalnoj palači – dakle na dvama za novu vlast najvitalnijim zdanjima – nadasve je vjerojatna.

No bez obzira na podrijetlo klesara zaposlenih na preoblikovanju komunalne palače, odluka o gradnji dvokrakog stubišta koje iz dvorišta vodi u prostore obaju katova zapadnoga krila donijeta je i prije njihova upošljavanja te nipošto nije bila vođena samo potrebom prezentacije. U tim, za mletačku upravu nesigurnim, prvim godinama vlasti od iznimne je važnosti bila mogućnost brze evakuacije (koja je svakako uzimana u obzir i prilikom projektiranja kaštela).¹⁶¹ Ta se mogla ostvariti kroz prostore pod njezinim nadzorom – a oni su od dvorišta prema istoku sezali do zidina, u kojima su bila i manja gradska vrata.¹⁶² Upravo je s tog razloga preoblikovanje i započeto u dvorištu, a ne na zapadnom pročelju, prema trgu. Po uređenju dvorišta radovi su na nekoliko desetljeća stali, da bi se nastavili početkom sedamdesetih godina, za kneza Ludovika Landa.¹⁶³ Taj je za oblikovanje pročelja prizemlja uposlio ponajboljega ondašnjeg majstora:

Nikolu Firentinca.¹⁶⁴ Tek je po njegovu angažmanu bilo uklonjeno staro vanjsko stubište palače, prema trgu. Ni onda, međutim, nisu preoblikovani gornji dijelovi glavnog pročelja u zonama katova, već tek početkom 17. stoljeća, kada su bili uposleni majstori Bokanići, oni isti kojima je bila povjerena i gradnja zadnjega kata zvonika katedrale.¹⁶⁵

Unatoč dugotrajnim prekidima, koji su ovisili kako o dotoku sredstava tako i o zalaganju pojedinih knezova, na komunalnoj su palači, kao zdanju koje je predstavljalo „preblagu i pravednu Republiku”, svakako radili ponajbolji lapicide koje se dalo uposliti.

Upravo se suprotnim načelom – onim posvemašnje štedljivosti – vodila ista uprava prilikom obnavljanja komunalne kuće, zdanja isključivo utilitarne naravi, koje se nalazilo na zapadnom dijelu trga. Ta je kuća bila podignuta tridesetih godina 14. stoljeća, a srušena je 1600.; u njoj se nalazilo skladište soli, škola i ljekarna.¹⁶⁶ Za popravak oštećenja nastalih tijekom osvajanja knez je 1426. s ljekarnikom ugovorio da taj sam financira popravke, u zamjenu za nižu cijenu najma dućana i stana na katu,¹⁶⁷ čime je bilo osigurano indirektno pokriće troškova te im je ujedno određen i limit. Odlučeno je, nadalje, i da se javnim sredstvima obnove dvije gradske kule – spomenute Kula Sv. Ivana / Komunalna kula te Kula biskupije¹⁶⁸ – dakle one čije je korištenje mletačka uprava mogla kontrolirati, dok je istovremeno odbijena molba za potporu za popravak kule u privatnom vlasništvu.¹⁶⁹ Privatne kule, naime, ne samo da Mlečanima nisu bile oslonac u sustavu obrane grada, već su, kao prostori koji nisu bili pod njihovim izravnim nadzorom, predstavljale i potencijalnu opasnost¹⁷⁰ – stoga je zapovjedbno da im se visina snizi i izjednači s onom gradskih zidina.¹⁷¹

Popravaka privatnih kuća poslije opsade moralo je, pak, biti podosta, budući da se i danas u nekima pronalaze kamene kugle promjera i po nekoliko decimetara.¹⁷² Međutim, o popravcima, preoblikovanjima i gradnji kuća svega je par sačuvanih dokumenata. Protomajstor Marin Radojev radio je, kako smo već spomenuli, 1432. na nekoj kući u burgu, a zauzvrat mu je vlasnik, Radilja Mišljenović zvan Lažac, obećao dati pet tovara mošta.¹⁷³ Antonio Leonić 1446. unajmio je na 27 godina ruševnu kuću,¹⁷⁴ jamačno s namjerom da je popravljenu dade u podnajam.¹⁷⁵ Godine 1443. po sudskoj su presudi neki Jakov i Juraj bili dužni dovršiti gradnju kuće nekom Stjepanu Radanoviću;¹⁷⁶ vjerojatno je riječ o trogirskim marangonima Jakovu Vulkašiniću¹⁷⁷ i Jurju Radoslaviću.¹⁷⁸

Razlog tako skromnu broju dokumenata nije samo u očuvanosti fonda, već i u proširenoj praksi uporabe internih zadužnica i potvrda (umjesto bilježenja međusobnih obveza u notarskim knjigama), na što

su već upozorili E. Hilje¹⁷⁹ i D. Zelić.¹⁸⁰ O njihovoj frekventnosti u onodobom Trogiru napose svjedoči ugovor između prokuratora gradnje kapele Sv. Jeronima i majstora Račića i Gruata, po kojem su se potonji suglasili da će sve potvrde o isplati pisane rukom rečenog prokuratora priznavati jednako valjanima kao da ih je izdao bilježnik.¹⁸¹ Riječ je o gradnji privatne kapele pa je i praksa bilježenja relevantne dokumentacije bliskija onoj koja se uobičajila kod pre/gradnji privatnih zdanja, negoli onoj ustaljenoj pri ugovaranju radova na katedrali, kad su takve potvrde redovito upisivane u notarske knjige.¹⁸² Stoga ugovori o građevinskim radovima ili o izradi arhitektonske plastike za privatne naručitelje, njih svega desetak tijekom čitava 15. stoljeća, u sačuvanoj građi predstavljaju iznimke, a razlog njihova bilježenja treba tražiti u izričitu inzistiranju neke od stranaka. U slučaju ugovora što ga je 1432. sklopio Marin Radojev možda je razlog bio i u karakternoj osobini naručitelja, razvidnoj iz nadimka.

O onodobnim preuređenjima kuća ponajviše svjedoči sačuvana arhitektonska plastika. Iz druge četvrtine i početka druge polovice stoljeća očuvalo se desetak što restauriranih što u fragmentima sačuvanih okvira višedijelnih prozorskih otvora, koji mahom završavaju sedlastim lukovima.¹⁸³ Razlog uporabe upravo tog tipa luka na trogirskim kućama obrazložio je Josip Stošić pretpostavivši da uporabu stanovitih stilskih oblika u dalmatinskim gradovima u dugu vremenskom rasponu treba tumačiti postojanjem monumentalnih prototipova.¹⁸⁴ Jedan od tih prototipova bila je upravo trogirski komunalna palača: oblikovana krajem 13. stoljeća, ali s glavnim pročeljem zarana opremljenim prozorskim okvirima sedlastih lukova, po uzoru na koje su – kako izravno svjedoči i dokument iz 1413.¹⁸⁵ – naručivani okviri privatnih kuća i to do duboko u 15. stoljeće. Pri gradnji trijemova privatni su se naručitelji također okretali k starijim oblicima: iz razdoblja o kojem je ovdje riječ sačuvan je trijem s polukružnim lukovima te par ostataka razvrgnutih, od kojih su svi imali kapitele s volutama, spuznutim listovima i rozetama.¹⁸⁶ Taj je tip kapitela prisutan u gradu još od 14. stoljeća,¹⁸⁷ a njegovoj popularnosti u 15. stoljeću svakako je pogodovalo i oblikovanje suvremenih im klaustara obaju dominikanskih samostana.

U notarskim su se knjigama, izuzev do sada navedenih, sačuvala još dva ugovora za gradnju vapnenica koje se majstor Filip Ivanov iz Adrije (Veneto), stanovnik Šolte, obvezao načiniti za privatnog naručitelja u Konačvinama 1433.¹⁸⁸ i za kneza na Čiovu 1435.;¹⁸⁹ zatim dogovor majstora Marina Malog (*Parvus*), marangona iz burga, i Jakova Nikolina Sobote za izradu dvaju drvenih tijesaka

za vino po cijeni od 37 libara malih 1435.¹⁹⁰ te onaj klesarâ Radmila Ratkovića, Mateja Stoislavića i Marka Trakonića koji su se 1450. za 46 libara malih obvezali popločati crkvu Sv. Duha klesanim kamenim pločama.¹⁹¹ Svi ostali klesari i drvodjelci se – kako smo već u uvodu rekli – spominju samo kao svjedoci ili u ugovorima privatne naravi.

Među njima trideset i četvero su zabilježeni kao marangoni, od čega ih je čak dvadeset i pet pouzdano bilo iz Trogira:¹⁹² uz prije spomenute Ratka Mihovilića (1431.-1439.),¹⁹³ Jurja Radoslavića (1439.-1451.),¹⁹⁴ Jakova Vulkašinića (1432., preminuo prije 1450.),¹⁹⁵ Marina Maloga (1435., 1438. već pokojni),¹⁹⁶ Ivana Sanotića zvana Šetalo (1438.-1459.)¹⁹⁷ i Marina Glamotičića (1446.-1449.),¹⁹⁸ to su: Nikola Garzanić (1413.-1433.),¹⁹⁹ majstori Mihael i Maksim (1420.),²⁰⁰ Marin Novaković, koji je bio i gastald bratovštine Sv. Mihovila iz burga (1432.-1433.),²⁰¹ Martin Stipković (1433.-1437.?),²⁰² Magreto (1433. već pokojni),²⁰³ Marin Skvalica (1435.-1436.),²⁰⁴ Mihael Cvitanović (Cvitov) zvan Bukarić (1437.),²⁰⁵ Martin Božitković (1437.-1438.),²⁰⁶ Ivan Budislavić, marangon i *incisor* (1438.-1473.),²⁰⁷ Matej Mladinović (1448.),²⁰⁸ Matej Sosta (1449.),²⁰⁹ majstor Ivan Krajna (1450.),²¹⁰ Juraj, zet Uroša (1450.),²¹¹ Lukan Bogoslavić i Paolo Matijević (1450.),²¹² Šimun Vučić *alias* Pozupčić (1450.-1452.),²¹³ Marin Kristoforov Veselinić (1450.)²¹⁴ i Lukan Bilanić (1450.).²¹⁵ Vjerojatno su i većina od šestorice, čije podrijetlo nije navedeno, također bili iz Trogira: Prodan Prčelić (1422.),²¹⁶ Kvalko (1432.),²¹⁷ Mateo zvan Kursar (1436.),²¹⁸ Božitko Rusinović (1437. već pokojni),²¹⁹ Marko Pročidić (1437.)²²⁰ i Juraj Marinov (1450.).²²¹

Iz Šibenika je bio Marin Klapotić, zvan Gislim, a i taj se zastalno nastanio u Trogiru (1437.-1471.).²²² Šimun Bilšić i Mate Alegretov bili su Zadrani, a kako je potonji bio član trogirski bratovštine Sv. Duha, za zaključiti je da je dulje vrijeme živio u gradu.²²³ Obojica su u ugovorima za radove na kaštelu navedeni i kao *murarii*, a jednom su tako zabilježeni i Matej Gojković i Ivan Sanotić. Premda je svakako riječ o graditeljima, sama se riječ *murarii* u spisima navodi sporadično i nekonzistentno te ne može biti oslonac za razlučivanje graditelja od onih čije vještine nisu bile dostatne da bi ih se tako nazvalo.

Trogirani Marin Lokvirica (1433.)²²⁴ i Mate Petra Šubinića (1438.)²²⁵ te majstor Stojša (1435.)²²⁶ zabilježeni su kao *carpentarii*. Kako su Juraj Radoslavić, Jakov Vulkašinić i Marin Novaković zapisani nekad kao *marangoni*, a nekad kao *carpentarii*²²⁷ te budući da su se marangoni Gislim i Ratko Miholivić u dvama ugovorima obvezali poučavati *artem suam carpentariae*,²²⁸ čini se da su se u trogirskim spisima te dvije riječi upotrebljavale u jednaku značenju. Općenito su nekonzistentno bilježene i titule i zanimanja pa je tako rečeni Ivan Sanotić nekad

bilježen kao *marangonus*, nekad kao *carpentarius*, potom kao *murarius*, ali i kao *lapidida*.²²⁹ Taj je ujedno jedini od ukupno osam poznatih nam učenika kojeg ćemo u građi susresti i kao izučenog majstora: poput svog učitelja Bilšića, ugovorio je s knezom 1451. gradnju četiriju javnih bunara, triju u gradu i jednog u burgu.²³⁰

Među svim nabrojenima samo se jedan pouzdano izvještio za drvorezbara: Ivan Budislavić, premda sačuvani fond drvene skulpture ukazuje da ih je bilo više.²³¹ Izuzev njega kao *incisor* zapsan je i Blaž, sin pokojne Vlade, kćeri pokojnog Radača iz Poljica, stanovnik Venecije.²³² Taj je međutim u Trogir došao nakratko – tek preuzeti dobra što mu ih je majka oporučno ostavila.

Raspon poslova koje su marangoni mogli preuzimati bio je iznimno širok i obuhvaćao od drvorezbarskih narudžaba do gradnje zahtjevnih konstrukcija u kamenu, premda je svakako za pretpostaviti da su se pojedinačno opredjeljivali za specijalizacije u jednome ili drugom smjeru.²³³

Klesara (*lapidida*) ukupno je zabilježeno dvadeset i sedam, od čega su šestorica bila iz Trogira: protomajstor Marin Radojev (1407.-1439.)²³⁴ i sin mu Radoje Marinov (1419.-1439.),²³⁵ majstor Nikola Račić (1419.-1451.),²³⁶ Antun Leonić (1437.-1451.),²³⁷ Ivan Spanja (1438.-1448.)²³⁸ i Grgur (1450. već pokojni).²³⁹ Još se dvojica, čije se podrijetlo ne navodi, bilježe kao stanovnici Trogira: majstor Matej Gojković (1417.-1451.?)²⁴⁰ i Nikola Germolčić (1438.),²⁴¹ a Marko Lukačev Zilić, jamačno došljak, bio je stanovnik trogirskih vrtova na kopnu (1450.-1451.).²⁴² Iz Venecije se spominju petorica: stanovnici Trogira Marko Gruato (1436.-1449.)²⁴³ i Marin (1435.),²⁴⁴ *ser* Pavao, čija je obitelj također stanovala u Trogiru,²⁴⁵ te Ivan Antonijev i Grgur Damjanov (1438.).²⁴⁶ Sva trojica Dubrovčana, Rado Radmoniće (1444.-1451.),²⁴⁷ Marko pok. Mate, zvan Pinokio (1438.-1439.),²⁴⁸ i Ivan Resnina (1450.),²⁴⁹ imala su također status stanovnika Trogira, a kao takav je zabilježen i Radmil Ratković s Hvara (1450.).²⁵⁰ Zabilježena su, nadalje, dvojica klesara iz Šibenika, majstor Mihael, sin pok. majstora Grgura iz Šibenika (1438.) i Ivan Drakanović (1439.),²⁵¹ te po jedan iz Splita, Stjepan Brakus (1436.-1437.),²⁵² Zadra, Marko Tvrtković (1437.)²⁵³ i iz Bosne, Dragiša (1438.-1443.).²⁵⁴ Za četvoricu se ne navodi ni podrijetlo ni mjesto stanovanja: Matej Stoislavić (1450.)²⁵⁵ i Marko Trakonić (1450.),²⁵⁶ Nikola Baroh (1436.)²⁵⁷ i Toma Radojević (1437.),²⁵⁸ pa je moguće da su i ti bili Trogirani. Klesar je strukom vjerojatno bio i majstor Filip Ivanov iz Adrije (Veneto), angažiran za gradnju vapnenica.²⁵⁹

Za trogirskog protomajstora Marina Račića (1434.-1437.),²⁶⁰ koji je bio i član bratovštine Sv. Duha,²⁶¹ nije poznato je li bio drvodjelac ili klesar.

Osnovna podjela na marangone/drvodjelce i lapicide/klesare govori o primarnoj naobrazbi pojedinca. Ta nužnost ovladavanja temeljima struke osobito je vidljiva u ugovoru što ga je 1438. sklopio Ivan Budislavić,²⁶² obvezavši se poučavati jedanaestogodišnjeg Mateja Dragičevića iz Petrova Polja *artem marangoniae* – dakle osnove drvodjelskog zanata u najširem smislu riječi – *et incisoriae*, a po kojem umijeću je i bio poznat. Brzina napredovanja i daljnje usavršavanje ovisilo je, dakako, ponajprije o individualnim sposobnostima. Pojedinačne mogućnosti i dosezi ukupno nabrojanih marangona i lapicida svakako su se međusobno razlikovali. O stvarnim sposobnostima pojedinaca pouzdano se može govoriti tek temeljem dokumenata u kojima se spominje njihov angažman. Pritom se pak navode različiti radovi: od popločanja preko nešto zahtjevnijih narudžaba za izradu tijesaka za masline i grožđe ili gradnju krušne peći, zatim popravci pristaništa, gradnja privatnih kuća, popravci i podizanje samostanskih zgrada ili njihovih dijelova, gradnja kaštela, crkve, kapele te oblikovanje svodova nad glavnim brodom katedrale. Među inima se najsposobniji graditelji izdvajaju dvojako: preko sačuvanih ugovora za podizanje svodova odnosno gradnju nadsvedenih prostora i kroz titule protomajstora, bez obzira na to označavaju li one, kako je E. Hilje razložio, graditelja koji je ujedno i projektant, graditelja koji je ujedno i nadglednik/poslovođa ili autoritet kojeg sami graditelji jednog grada biraju među sobom. Ti su vladali zakonima konstrukcije, a to im je znanje omogućavalo prihvaćanje zahtjevnih i poslova i funkcija. Na tom nivou primarno obrazovanje više nije bilo relevantno: svodove su gradili i marangoni i lapicide, a Tvrtković, školovan kao klesar, u Splitu je nosio i obnašao titulu i funkciju *protomagister carpentariorum*.

U nastojanju da se razluče oni najsposobniji svakako se u obzir može uzeti još jedan kriterij: ugovori za poduku. Njihovo je sklapanje podrazumijevalo ne samo vještinu učitelja već i njegovu uposlenost, dakle angažman za vrijeme kojega je mogao izravno poučavati tijekom svih faza radova, ali i osigurati sredstva za uzdržavanje učenika.

Sukladno svemu rečenome te kroz tekst iznesenim hipotezama o mogućem angažmanu pojedinih marangona i lapicida, kao ponajbolji graditelji u onodobnom Trogiru, a čija su imena zabilježena u sačuvanim spisima, izdvajaju se: trogirski protomajstori Marin Radojev, Ratko Mihovilić, Marin Glamočić, Marin Račić i Stjepan Brakus, Splićanin, zatim Zadrani Mate Alegretov, Šimun Bilšić, Marko Tvrtković, Mlečanin Marko Gruato, Trogirani Nikola Račić i Matej Gojković, stanovnik toga grada, potom Dubrovčanin

Rade Radmonić, Trogirani Antun Leonić i Šibenčanin Marin Klapotić Gislim. Mlečani Matej i ser Pavao, ako su zaista radili na komunalnoj palači, vjerojatno su bili primarno uposleni zbog svojih klesarskih vještina, premda te nipošto nisu isključivale i poznavanje gradnje. Za Šibenčane, majstora Mihaela i Ivana Drakanovića, te Trogirane, Jurja Radoslavića i Jakova Vulkašinića, znamo da su bili uposleni na arhitektonskim konstrukcijama. Jamačno je bilo više takvih koji su bili u stanju zidati u kamenu, postavljati međukatne konstrukcije i krovove, graditi drvene kuće, klesati kamenu opremu i ugrađivati je, ali karakter sačuvane građe ne omogućuje njihovo pouzdano razlučivanje od onih manje vještih. Pitanje je, svakako, i možemo li o dosezima Ivana Antonijeva, Grgura Damjanova, Mateja Stoislavića i Marka Trakonića suditi isključivo temeljem poslova za koje znamo da su ih radili. Za Radmila Ratkovića, koji je s potonje navednima ugovorio popločenje crkve Sv. Duha, arhivski podaci notarskih spisa drugih gradova ukazuju upravo suprotno.²⁶³

Od šezdeset i šest ukupno zabilježenih lapicida i marangona potonji su nešto brojniji. Od njih trideset sedam pouzdano su dvadesetsedmorica bili Trogirani, a vjerojatno još i ona sedmorica čije podrijetlo nije zabilježeno. Brojka govori o realnim potrebama za tim zanatlijama u onodobnom Trogiru: glavnina kuća u burgu bila je drvena,²⁶⁴ a s obzirom na trajnost materijala i na mahom kamenim kućama u gradu su međukatne i krovne konstrukcije iskale popravke i zamjene. Kako se podrazumijevalo opće obrazovanje za sve vrste drvodjelskih radova, dobivali su narudžbe za izradu tijesaka, a vjerojatno i pokućstva. Klesara je iz Trogira pouzdano bilo šest, a moguće je da su bila i ona četiri čije podrijetlo nije navedeno. Među tim trogirskim marangonima i lapicidama bilo je majstora koji su bili sposobni načiniti nacрте, osmisliti i voditi gradnje, izvoditi zahtjevne konstrukcije i klesati opremu po narudžbi te onih koji su mogli načiniti sve nužne manje građevinske radove.

Razlog veliku broju došljaka iz drugih gradova, od kojih su devetnaest bili lapicide, a od trojice marangona dvojica pouzdano gradila zahtjevnije konstrukcije u kamenu, ponajprije je u opsegu graditeljskih radova poduzimanih u onodobnom Trogiru. Ti su, uz nastavak gradnje katedrale i uobičajne pre/gradnje privatnih zdanja, obuhvaćali i podizanje novog samostana s crkvom te niz novogradnja i popravaka – među kojima su najbitniji oni kaštela, komunalne palače i triju samostana – a oni su nužno bili poduzimani kao posljedica događaja koji su doveli do uspostave nove vlasti te novonastalih okolnosti vezanih za njeno

učvršćivanje i prezentaciju. I šturo sačuvani podaci o uposlenjima pokazuju da je od dvadeset trojice došljaka njih čak četrnaest imalo ugovorene radove, a isto se može pretpostaviti i za Gislima te Radmonićeve suradnika, jamačno Dubrovčanina. Dolazili su, dakle, mahom po ugovorenom poslu, a ne da bi ga tek po dolasku tražili.

Kako je nužnost pozivanja dodatnih majstora bila razvidna već na početku gradnje Kamerlenga, za njihovo pronalaženje brinuli su se mletački službenici, jednako kao i za one koji su trebali preoblikovati Komunalnu palaču. Stoga pretpostavljamo da su zarana u Trogir došli i Gruato i Mate Alegretov i Brakus da bi potom gotovo čitav svoj radni vijek i ostali u gradu, prihvaćajući nadalje poslove koji su im se u određenom trenutku nudili, dakako primjerene svom umijeću: Gruato zajedno s Nikolom Račićem (kojeg je vjerojatno upoznao na gradilištu Kamerlenga) oblikovanje dvaju svodova u katedrali te potom gradnju kapele Sv. Jeronima; Brakus gradnju crkve i samostana Sv. Križa, da bi potom ugovorio i podizanje svoda nad četvrtim travejem glavnog broda katedrale i to u trenutku kada su pregovori za gradnju kapele Sv. Jeronima već sigurno bili poodmakli. Kako su u međuvremenu radovi na dominikanskom samostanu u burgu i franjevačkom na kopnu jamačno bili u punom jeku, za nastavak gradnje Sv. Križa opservanti su morali uposliti majstore iz drugih gradova, koristeći svoja šibenska, a potom i dubrovačka poznanstva. O kroničnu manjku lapicida govori i da su 1437.-1438. došla još dva mletačka i dva šibenska klesara. Prve je za ispomoc uposlio Gruato, a druge prior samostana Sv. Križa, našavši u marangonu Gislimu vjerojatno dovoljno iskusna graditelja da nadgleda i rukovodi daljnje radove. Na Kamerlengu, koji se i dalje gradio, nakon angažmana na katedrali bio je uposlen Mate Alegretov zajedno s Bilšićem, vjerojatno i prije sačuvanih ugovora iz 1435., a moguće je da im se bio pridružio i Tvrtković.

Među istaknutijim graditeljima koji nisu bili rodnom Trogirani iznimka bi bio Gojković, prisutan u gradu pouzdano od 1419. godine (a možda i prije), koji je vjerojatno po uspješno obavljenim popravcima osigurao daljnje dugoročno uposlenje na gradnji drugoga kata zvonika katedrale.

Najvećom nepoznanicom ostaju radovi trogirskih marangona i klesara, ponajprije protomajstora Mihovilića, Glamočića i Račića. Može se tek pretpostaviti njihov angažman na pre/gradnjama dominikanskoga, franjevačkog i benediktinskog samostana te privatnih zdanja, kao i sporadična uposlenja na drugim gradilištima. Sustavni manjak podataka o njihovim uposlenjima, dogovor prokuratora gradnje kapele

Sv. Jeronima s Gruatom i Račićem o kojem smo već raspravljali te činjenica da su mahom došljaci davali zapisati svoje ugovore kod notara upućuju na zaista među Trogiranima općeraširenu praksu pisanja internih zadužnica i potvrda. Iznimka su tek uredno bilježeni dokumenti o radovima na katedrali, koje je jamačno operarij bio dužan dati unijeti zbog transparentnosti poslovanja *fabricae* katedrale,²⁶⁵ a može se pretpostaviti i da su mletački dužnosnici u pravilu u zasebne (nesačuvane i od notarskih nezavisne) knjige bilježili troškove i ugovore vezane uz gradnju i opremanje Kamerlenga i komunalne palače.

Poradi rečene prakse nije nam pak razvidna ni organizacija i podjela poslova na gradilištima. Tek jedan dokument – ugovor Gruata s Ivanom Antonijevim i Grgurom Damjanovim za gradnju zidova kapele Sv. Jeronima – svjedoči da su se lapicide i marangoni, koji su sklapali ugovore za podizanje zdanja, zapravo obvezivali i garantirali da će gradnja biti kvalitetno načinjena u zadanom roku, što ne podrazumijeva i da su sami izvodili radove, već da su ih ponajprije zadavali, nadgledali, organizirali i koordinirali.²⁶⁶ Budući da su nam drugi takvi jamačno interni podugovori nepoznati, tek za

učenike možemo tvrditi da su sudjelovali u radovima na gradnjama koje su ugovarali njihovi učitelji.

Ukupno prikupljena i analizirana građa dakle ne samo da ne nudi jasne odgovore na brojna pitanja o angažmanu i autorstvu, od kojih je neka postavio još Lj. Karaman, već mahom otvara nova – vezano uz koja smo, sukladno raspoloživim podacima, iznijeli argumente u prilog nekolicini hipoteza. Jednako kao što smo pretpostavili dulji boravak pojedinih graditelja no što ga mogu posvjedočiti suvremeni spisi, svakako treba ostaviti otvorenom i mogućnost da u onim sačuvanima nisu zabilježeni ama baš svi koji su u to doba i djelovali u gradu. Iskristalizirali su se svakako osnovni razlozi dolazaka majstorâ iz drugih gradova te se ocrtao skica hijerarhijske podjele među onodobnim marangonima i lapicidama sukladna njihovim poznatim nam pojedinačnim vještinama i znanjima. Za gotovo sve, međutim, u ovom radu nabrojene može se pretpostaviti da su – prema svojim mogućnostima – sudjelovali u graditeljskim pothvatima i radovima (razumijevanim u najširem mogućem značenju te riječi) i na taj način dali svoj udio u podizanju trogirskih zdanja u razdoblju od 1420. do 1450. godine.

Bilješke

- ¹ Za širu sliku graditeljskih pothvata te općenito umjetničke produkcije u kasnosrednjovjekovnom Trogiru vidi: IGOR FISKOVIĆ, Gotička kultura Trogira, *Mogućnosti*, 10-11 (1980.), 1036-1065; IVO BABIĆ – KRUNO PRIJATELJ – RADOVAN IVANČEVIĆ – SVETISLAV VUČENOVIĆ, *Kulturno blago Trogira*, Zagreb, 1990.
- ² Podrobnije o svim onodobnim preinakama, koje su obuhvaćale i niz rušenja postojećih zdanja, vidi: VANJA KOVAČIĆ, Trogirske fortifikacije u XV. stoljeću, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37 (1997.-1998.), 109-136; IRENA BENYOVSKY, Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420.-1450.), *Povijesni prilozi*, 23 (2002.), 71-86; IVO BABIĆ, Stari trogirski mostovi, u: *Luke istočnog Jadrana, Jadranske studije, Zbornik Pomorskog muzeja Orebić*, 1, (ur.) M. Kozličić, Orebić, 2006., 155-182, te u tim djelima navedenu literaturu i izvore.
- ³ Vidi prethodnu bilješku te VANJA KOVAČIĆ, Trogir, Samostan sv. Dominika (G5), u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, katalog izložbe (ur.) I. Fisković, Zagreb, 2011., 263-264; MILAN IVANIŠEVIĆ, Nestajanje najstarijega hrvatskoga franjevačkog mjesta u Trogiru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39 (2001.-2002.), 149-184 i u tim djelima navedenu literaturu.
- ⁴ STJEPAN KRASIĆ, Dominikanski samostan sv. Križa na otoku Čiovu (1432.-1852.), *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991.), 79-95; DANKO ZELIĆ, Nekoliko priloga povijesti umjetnosti 15. stoljeća u Trogiru: Samostan sv. Križa na Čiovu, zlatar Matej Pomenić i kapela sv. Jeronima u katedrali sv. Lovre, *Peristil*, 50 (2007.), 63-80; VANJA KOVAČIĆ, Čiovo, Samostan sv. Križa (G6), u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, katalog izložbe, (ur.) I. Fisković, Zagreb, 2011., 265-269 i u tim djelima navedena literatura.
- ⁵ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Prilog poznavanju građevinske povijesti trogirске katedrale u 15. stoljeću, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 41-54. i ondje navedena literatura i izvori.
- ⁶ Bez mogućnosti, a i potrebe da na ovom mjestu donesemo cjelovit pregled studija i rasprava o graditeljskim radovima u Trogiru u drugoj polovici XV. stoljeća navest ćemo svega nekoliko bibliografskih jedinica te uputiti na u njima navedenu literaturu, ali svakako ističemo da postoje i recentni radovi vezani uz navedenu temu. CVITO FISKOVIĆ, *Ivan Duknović – Ioannes Dalmata u domovini*, Split, 1990.; RADOVAN IVANČEVIĆ, *Rana renesansa u Trogiru*, Split, 1997.; SAMO ŠTEFANAC, *Kiparstvo Nikole Firentinca i njegovog kruga*, Split, 2006.; DANKO ZELIĆ, Jakov Florijev, trogirski klesar 15. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32 (2008.), 17-38; RADOSLAV BUŽANČIĆ, *Nikola Ivanov Firentinac i trogirska renovatio urbis*, Split, 2012.
- ⁷ U ovoj bilješci donosimo popis radova u kojima su objavljeni podaci iz rečenih dokumenata, njihovi cjeloviti tekstovi ili transkripti relevantnih dijelova, dok ćemo u daljnjim bilješkama, koje prate njihov spomen u tekstu, preciznije navesti stranice na kojima su otisnute. IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, 1858.-1860.; CVITO FISKOVIĆ, *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća*, Split, 1940.; ISTI, Drvena gotička skulptura u Trogiru, *Rad JAZU*, knjiga 275 (1942.), 97-133; ISTI, *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb, 1947.; ISTI, Zaštita i popravak spomenika u Dalmaciji 1950.-1951. godine, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, 2 (Beograd, 1952.), 144-166; ISTI, Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 13 (1961.), 114-132; ISTI, Skulpture mletačkog kipara Nikole Dente u Trogiru i Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 14 (1962.a), 63-78; ISTI, Poliptih Blaža Jurjeva u trogirskoj katedrali, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 14 (1962.b), 115-136; DANKO ZELIĆ (bilj. 4).
- ⁸ GIOVANNI LUCIO, *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù*, Venetia, 1674.; u prijevodu J. Stipišića: IVAN LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Split, 1979.; PAOLO ANDREIS, *Storia della città di Traù*, (ur.) M. Perojević, Split, 1908.; u prijevodu V. Rismonda: PAVAO ANDREIS, *Povijest grada Trogira I*, Split, 1977.; DANKO ZELIĆ, »Chiese in Traù« – rukopis Pavla Andreisa u Muzeju grada Trogira, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 91-114. Dio vizitacije biskupa Didaka Manole objavio je CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.). U navedenim djelima mahom su doneseni podaci koji svjedoče o radovima na katedrali, a detaljno se citiraju u: ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5).
- ⁹ Detaljnije vidi dalje u tekstu i pratećim bilješkama.
- ¹⁰ Sustavno su prikupljeni podaci iz dokumenata sačuvanih u notarskim knjigama, u kojima su marangoni i lapicide zabilježeni imenom i zanimanjem, te su im pridodani i neki podaci iz bilježaka sudskih sporova i citacija. Navedena građa čuva se u Državnom arhivu u Zadru, fondu „Arhiv Trogira“ (dalje: DAZd, AT), zatim u Arhivu HAZU u Zagrebu (dalje: AHAZU; riječ je *Ostavštini Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, o čemu vidi: DANKO ZELIĆ /bilj. 4 i bilj. 6/) te kod obitelji Petrić u Trogiru (Spisi kod obitelji Petrić, dalje: SOP; o čemu vidi: FANI CELIO-CEGA, Istraživanje arhivske građe u muzejskim i privatnim zbirkama, *Informatica museologica*, 29 /3-4/ (1998.), 43-46). Transkripte relevantnih dijelova svih dokumenata XV. stoljeća u kojima se bilježe marangoni i lapicide namjeravam uskoro objaviti, dok ćemo u ovom radu donijeti samo signature. Također ćemo se tom prigodom detaljnije posvetiti i problemu neujednačenosti bilježenja njihovih imena i prezimena. Sasvim štur pregled iznesen je u ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, *Gotička stambena arhitektura Trogira*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2010., 238-260.
- ¹¹ Izostavljeni su marangoni Jurica Radičić (1449.-1473.) i majstor Ivan Dražinić Benača (1450.-1482.), budući da glavnina dokumenata u kojima se spominju datira iz druge polovice stoljeća.
- ¹² GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 448-449.
- ¹³ Prijepis natpisa objavili su: RUDOLF EITELBERGER V. EDELBERG, Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens in Arbe, Traù, Spalato und Ragusa, beschrieben von Rudolf Eitelberger v. Edelberg, aufgenommen und dargestellt vom Architekten W. Zimmermann, *Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Central-commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, V. Band, Wien (1861.), 220 i THOMAS GRAHAM JACKSON, *Dalmatia, The Quarnero and Istria*, vol.

- II, Oxford, 1887., 138-139. O starijim, netočnim ili nepotpunim prijepisima vidi: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5), 45, bilješka 15.
- ¹⁴ IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 3, s. v. Alegreti.
- ¹⁵ IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 109-110, s. v. Gruato, vidi i 360, s. v. Racić; izvod iz dogovora operarija i majstora o dinamici isplata iz 1436. objavio je CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1962.a), 66, bilješka 7; ISTI (bilj. 7, 1962.b), 116, bilješka 6; cjelovit tekst vidi ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5), 48, br. 7; potvrdno o isplati iz 1436. vidi ibidem, 48, br. 8.
- ¹⁶ Podatak je zabilježen u vizitaciji biskupa Manole, vidi: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 35-36.
- ¹⁷ Prijepis odluke o nabavi vapnenca iz Skradina za gradnju svoda nad petim travejem objavio je CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 59-60, bilješka 55.
- ¹⁸ O svodovima vidi: MARINA ŠIMUNIĆ BURŠIĆ, Specifičnosti križno-rebrastih svodova trogirске katedrale, *Prostor*, 20 (2012.), 2 (44), 237-249 i ondje navedenu literaturu.
- ¹⁹ Ugovor o gradnji iz 1438. objavio je IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 110, s. v. Gruato; dopunivši Kukuljevićev prijepis ugovor je objavio i DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 75-76, br. 8. O vremenu završetka gradnje vidi oporuku donatorice iz 1444. godine u CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1962.b), 117-121, bilješka 8.
- ²⁰ Podugovor iz 1438. vidi u: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5), 49, br. 10.
- ²¹ Izvod iz ugovora o poduci iz 1439. objavio je CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 63, bilješka 94; cjelovit prijepis vidi ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5), 50, br. 14.
- ²² Podatak je zabilježen u vizitaciji biskupa Manole, vidi: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 36.
- ²³ S vremenom gradnje drugog kata zvonika slažu se svi autori koji su o njemu pisali, ali im se mišljenja o njegovim graditeljima razmimoilaze. RUDOLF EITELBERGER von EDELBERG (bilj. 13), 220; THOMAS GRAHAM JACKSON (bilj. 13), 138-139; HANS FOLNESICS, Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien, *Jahrbuch des Kunsthistorisches Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege*, VIII (1914.), 29-33; ALESSANDRO DUDAN, *La Dalmazia nell'arte italiana*, vol I i II, Trieste, 1920.-1921., 145-146; LJUBO KARAMAN, *Umjetnost u Dalmaciji, XV. i XVI. vijek*, Zagreb, 1933., 19, 34-35; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1942.), 107; ISTI, *Trogir*, Beograd, 1959., 5; ISTI, Mletački reljefi XIV. stoljeća u Dubrovniku, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, X-XI (1962.-1963.), 12, bilješka 19; WART ARSLAN, L'architettura gotica civile in dalmazia dal 1420 al 1520 circa, *Rivista dell' istituto nazionale d'archeologia e storia dell'arte*, NS XXIII-XXIV (1976.-1977.), Roma, 1977., 306-308; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 1), 1047, 1053; RADOSLAV BUŽANČIĆ, Dopršetak trogirске katedrale u 17. stoljeću, u: *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenog 2003. godine u Splitu*, (ur.) V. Marković i I. Prijatelj-Pavičić, 2007., 79, 82.
- ²⁴ LJUBO KARAMAN (bilj. 23).
- ²⁵ O ostalim tezama vidi u literaturi navedenoj u bilješci 23.
- ²⁶ DAZd, AT, II/41, fol. 9v.
- ²⁷ DAZd, AT, LXVI/32, fol. 4v.
- ²⁸ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 123, bilješka 33, 126-127.
- ²⁹ DAZd, AT, LXVI/29, fol. 29v.
- ³⁰ U diobi dobara, nakon njegove smrti, doznajemo da je posjedovao kamenu kuću u sjevernom dijelu grada, pokraj patricija iz roda Casoti, da mu je jedan sin bio đakon, a drugi postolar. DAZd, AT, LXVII/6, fol. 163r-163v.
- ³¹ Jednako tako za nekolicinu dokumenata u kojima se bilježi marangon Martina nije moguće utvrditi odnose li se na Martina Stipkovića ili Martina Božtkovića; isti je slučaj i sa spomenom posjeda marangona Lukana u burgu, koji je mogao biti u vlasništvu Lukana Bogoslavića i Lukana Bilanića; također je i u Martikuli bratovštine Sv. Duha dvaput zabilježen *Marinus protomagister*, što se može odnositi na Marina Radoja i Marina Račića. O svemu vidi u bilješkama 202, 215 i 260.
- ³² IVO BABIĆ et alii (bilj. 1), 43, 51. Podrobne studije tog kaštela, poznata kao Kamerlengo, načinila je Vanja Kovačić, analiziravši pritom i ranije nacрте, rezultate arheoloških istraživanja te dokumente vezane za gradnju: one objavljene u Lucičevoj *Povijesti* ili sačuvane u njegovoj *Ostavštini* u Arhivu HAZU u Zagrebu te podatke koje je donio Kukuljević. VANJA KOVAČIĆ (bilj. 2), 117-125; ISTA, Gradski kaštel u Trogiru. Prilog proučavanju fortifikacija ranog XV. stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 41 (2011.), 95-120; ISTA, Alessandro Ganassa, 99. Pianta e profilo dell' castello Camerlengo / Plan and section of the Camerlengo Castle at Trogir, u: *Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage inc.*, Edizioni Multigraf, Venezia, 2001., 204-205. Vidi svakako i IRENA BENYOVSKEY (bilj. 2) te literaturu citiranu u navedenim djelima.
- ³³ Podatak da je kapelica bila nadsvedena sadržan je u popisu i opisu javnih zgrada iz 1789. IRENA BENYOVSKEY, Popis javnih zgrada u Trogiru 1789. godine, *Povijesni prilozi*, 29 (2005.), 191-210, 207. Općenito o tom popisu i tumačenju u njemu navedenih termina vidi: DARKA BILIĆ, Generalni inventar državnih građevina u Dalmaciji iz 1789. godine, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), 179-188.
- ³⁴ VANJA KOVAČIĆ (bilj. 2), 117-122; ISTA (bilj. 32, 2011.), 107-108; ALBERTO RIZZI, *I Leoni di Venezia in Dalmatia*, Venezia, 2005., 68-77; ISTI, Maestro marchesco di Traù, 20. Leone marciano andante / Lion of St Mark, u: *Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage inc.*, Edizioni Multigraf, Venezia, 2001., 72-73.
- ³⁵ *Actum Tragurii in castro ad ripam barbachani coram prefato domino comite (...)*. DAZd, AT, LXVII/2, fol. 28v.
- ³⁶ (...) *che commandando la nostra Signoria di far fortezza al canton, o altra con esse se pora laorar, le qual haue fatto dissegna a Marin Sourastante (...)*. GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 428-430.
- ³⁷ O radu komisije detaljnije VANJA KOVAČIĆ (bilj. 32, 2011.), 98-103.
- ³⁸ VANJA KOVAČIĆ (bilj. 32, 2011.), 99-103; svakako i IVO PETRICIOLI, Rezultati istraživanja srednjovjekovnih fortifikacija, u: *Umjetnička baština Zadra*, Zagreb, 2005., 15-35, 15-20; EMIL HILJE, Mletački kaštel u Zadru, *Ars Adriatica*, 1 (2011.), 109-116.
- ³⁹ (...) *et Marino Radoi lapicida protomagistro testibus (...)*. DAZd, AT, LXVI/27, fol. 5r.

- ⁴⁰ EMIL HILJE, Zadarski protomajstor Andrija Desin, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 34 (1994.), 85-109, 94-96.
- ⁴¹ Ibidem.
- ⁴² Prijepis dokumenta iz *Ostavštine Lucius* vidi kod: VANJA KOVAČIĆ (bilj. 32, 2011.), 103-104 i GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 443.
- ⁴³ Podatke iz obaju ugovora detaljno je donio IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 3, s. v. Alegreti ili Radovanov Mate, 50, s. v. Šimun Bulsić.
- ⁴⁴ Ugovori su sačuvani pa smo nadopunili podatke s margina. Transkripte ćemo naknadno objaviti, a na ovom mjestu donosimo do sada neobjavljenu signaturu prvog ugovora, DAZd, AT, LXVII/1, fol. 57r-57v, dok je signaturu drugog objavila IRENA BENYOVSKY LATIN (bilj. 2), 77, bilješka 61.
- ⁴⁵ Godine 1419.: *In civitate Tragurii in domo habitationis Nicolai Raticch lapicide de Tragurio* (...). DAZd, AT, II/41, fol. 61v-62r.
- ⁴⁶ VANJA KOVAČIĆ (bilj. 32, 2011.), 110.
- ⁴⁷ O toj obitelji klesara, premda ne spominjući samog Marka, vidi: SUSAN CONELL, *The Employment of Sculptors and Stonemasons in Venice in the Fifteenth Century*, Garland Publishing, Inc., New York & London, 1988., 84-85.
- ⁴⁸ Godine 1446., kad uzima još jednog učenika. CVITO FISKOVIĆ, Umjetnički obrt XV.–XVI. st. u Splitu, *Zbornik Marka Marulića, Djela JAZU*, Zagreb, 1950., 127-164, 131, 157, bilješka 29.
- ⁴⁹ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 63, bilješka 94.
- ⁵⁰ C. Fisković spominje mogućnost da je Mate Radov Zadranin, zabilježen na Brijunima 1453., možda upravo Mate Alegretov. CVITO FISKOVIĆ, *Zadarski sredovječni majstori*, Split, 1959., 30.
- ⁵¹ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 126. O bratovštini vidi i: IRENA BENYOVSKY LATIN, Uloga bratovštine Sv. Duha u Trogiru u srednjem i novom vijeku, *Povijesni prilozi*, 32 (2007.), 25-61 i ondje navedenu literaturu.
- ⁵² Opširnije vidi: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 50), 64-65, 166, bilješke 385-390; EMIL HILJE (bilj. 40), 95; ISTI, Zadarski graditelj Ivan Vidulov i njegovi sinovi, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 47 (2005.), 149-190, 171, bilješka 141.
- ⁵³ EMIL HILJE (bilj. 40), 94-96.
- ⁵⁴ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 50), 64, 166, bilješka 385.
- ⁵⁵ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 50), 64, 166, bilješka 386.
- ⁵⁶ DAZd, AT, LXVII/3, fol. 174v-175r.
- ⁵⁷ C. Fisković navodi da mu se nadimak Mahmut različito bilježio u spisima, ali ne donosi ni godine ni podatke ni signature tih dokumenata. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 50), 30, 147, bilješka 215.
- ⁵⁸ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 115v-116r.
- ⁵⁹ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 148r.
- ⁶⁰ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 48), 131, 157, bilješka 26.
- ⁶¹ STJEPAN ANTOLJAK, Novi podaci o trogirskim kiparima Ivanu Duknoviću i Jakovu, *Peristil*, 1 (1954.), 167-169, 168, bilješka 14; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 35, 59, bilješka 54.
- ⁶² STJEPAN ANTOLJAK (bilj. 61), 168, bilješka 15; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1962.a), 66, bilješka 24; ISTI, Duknovićeva vrata Cipikove palače u Trogiru, *Peristil*, 10-11 (1967.-1968.), 52; ISTI, Duknovićev kip apostola Ivana u Trogiru, *Peristil*, 14-15 (1971.-1972.), 128. C. Fisković pritom napominje da je u Trogiru djelovao još jedan klesar Stjepan – Mišljenović. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1962.a), 66, bilješka 7. Taj je imenom i prezimenom zabilježen samo 1416.: DAZd, AT, LXVI/29, fol. 8r.
- ⁶³ DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 64-66.
- ⁶⁴ Ibidem.
- ⁶⁵ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 151bv.
- ⁶⁶ Vidi literaturu navedenu u bilješci 4.
- ⁶⁷ O ugovoru su pisali IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 45, s. v. Brakuš Stjepan i CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1947.), 100, 175, bilješka 233. Detaljno tumačenje i transkript vidi: DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 64-66, 72, br. 1.
- ⁶⁸ DAZd, AT, LXVII/3, fol. 185v.
- ⁶⁹ Podatke je objavio CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1942.), 129, bilješka 1, a cjelovit prijepis DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 72-73, br. 2. Možda je identičan s Ivanom Draginovićem koji se spominje u šibenskim spisima. IGOR FISKOVIĆ, Neki vidovi umjetničkog rada Jurja Dalmatinca u Šibeniku i Splitu, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 27-28 (1981.), 107-176, 156, bilješka 131.
- ⁷⁰ ĆIRIL METOD IVEKOVIĆ, *Građevinski i umetnički spomenici Dalmacije: Šibenik*, Beograd, 1928. tabla 41, slika gore desno.
- ⁷¹ Oporuka: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 35v-36r; kodicil: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 37v-38v. Uz provedbu oporuke vidi i DAZd, AT, LXVII/6, fol. 61v-63r. O njegovom ocu vidi: MIRKO DRAŽEN GRMEK, Lik šibenskog liječnika Marka iz XV. stoljeća, *Liječnički vjesnik*, 9-10 (1949.) god. LXXI, 352-354.
- ⁷² DAZd, AT, LXVII/2, fol. 212v.
- ⁷³ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 226v.
- ⁷⁴ Vidi bilješku 72.
- ⁷⁵ DAZd, AT, II/31, fol. 6v-7r.
- ⁷⁶ Dokument spominje CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1947.), 100. Prijepis i tumačenje vidi: DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 66, 73, br. 4.
- ⁷⁷ Dokument spominje CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1947.), 100. Prijepis i tumačenje vidi: DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 66, 73, br. 4 te 77, bilješke 26 i 27, gdje upućuje na literaturu o Radmonićeve angažmanu u Dubrovniku: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1947.), 62, 81, 118-119, 122-124; ISTI, Dokumenti o radu naših graditelja i klesara XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku, Split, 1947. (Izdanje Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu, 3.), 16, bilješka 18, 25, bilješka 71; RENATA NOVAK KLEMENČIĆ, Kamnoseška podjetja v Dubrovniku v prvi polovici 15. st. u: *Med srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik*, (ur. S. Jerše), Ljubljana, 2006., 466-467.
- ⁷⁸ HAZU-II-c-70, sv. 1450., fol. 1r.
- ⁷⁹ DAZd, AT, XLVI/6, fol. 231r-231v.
- ⁸⁰ Vidi bilješku 77.
- ⁸¹ Najraniji sačuvani spomen gradnje (ili namjere gradnje) crkve je iz 1293. kada je patricij Desa Petrov, iz roda Lucio, oporučno ostavio 5 malih libara *operi ecclesie fratrum predicatorum Tragurii*. MIHO BARADA, *Trogirski spomenici, dio 1., Zapisnici pisarne općine Trogirske, sv. II., od 31. I. 1274. do 1. IV. 1294.*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knjiga 45, Zagreb, 1950., 316-317, br. 15. Crkva se spominje 1341.: *Actum in ecclesia fratrum predicatorum di Tragurio* (...).

- DAZd, AT, LXVI/6, fol. 20. Vidi i: GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 493-495; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1962.a), 63-72 te VANJA KOVAČIĆ (bilj. 3) i ondje navedenu literaturu. Godine 1335. i 1342. spominje se samostan – *domus fratrum predicatorum*. DAZd, AT, LXVI/2, fol. 27v, DAZd, AT, LXVI/6, fol. 49v. Godine 1374. spominje se *sala fratrum predicatorum*, DAZd, AT, LXVI/13, fol. 10r, 1386. refektorij, DAZd, AT, LXVI/16, fol. 1v, a groblje 1374., DAZd, AT, LXVI/13, fol. 1v.
- ⁸² O zidinama vidi: VANJA KOVAČIĆ (bilj. 2); IRENA BENYOVSKY LATIN, *Izgradnja gradskih fortifikacija u Trogiru od 13. do 15. stoljeća, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 28 (2010.), 17-48.
- ⁸³ GIOVANNI LUCIO (bilj. 8) 467-468.
- ⁸⁴ PAVAO ANDREIS (bilj. 8), 336.
- ⁸⁵ *Statut grada Trogira. Statuta et reformationes civitatis Tragurii*, preveli i uredili M. Berket, A. Cvitanić, V. Gligo, Split, 1988., REF. I., cap. 17. (od 22. siječnja 1346.).
- ⁸⁶ VANJA KOVAČIĆ (bilj. 3) i ondje navedena literatura.
- ⁸⁷ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1952.), 148.
- ⁸⁸ CVITO FISKOVIĆ, Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, LII (1949.), 188-218, 189, bilješka 12; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 48), 131.
- ⁸⁹ DAZd, AT, LXVIII/1, fol. 6r.
- ⁹⁰ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 125, bilješka 33.
- ⁹¹ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 123v.
- ⁹² DAZd, AT, LXVII/4, fol. 82r.
- ⁹³ DAZd, AT, LXVII/3, fol. 146r-146v.
- ⁹⁴ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 124, bilješka 33.
- ⁹⁵ Algreto/Radoje Marinov je 1438. te 1439., kada i daje sina na nauk, zabilježen kao *habitor Scrisie* (današnjeg Karlobaga). Vidi bilješku 21.
- ⁹⁶ Godine 1407. sklopio je ugovor o poučavanju. SOP, Sv.1406.-1407., fol. 26v. Za godinu 1439. vidi: DAZd, AT, LXVII/3, fol. 226v.
- ⁹⁷ DAZd, AT, LXVI/28, fol. 2r.
- ⁹⁸ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 63 bilješka 94.
- ⁹⁹ Prijepis dokumenta sačuvana u Arhivu trogirskog kaptola objavila je VANJA KOVAČIĆ (bilj. 32) 106, bilješka 24. Istovjetan je sačuvan i u notarskim knjigama, pod signaturom DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 28r-28v.
- ¹⁰⁰ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 123, bilješka 33, 126.
- ¹⁰¹ DAZd, AT, LXVI/33, fol. 10v.
- ¹⁰² DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 20r-20v.
- ¹⁰³ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 234r.
- ¹⁰⁴ Vidi bilješku 96.
- ¹⁰⁵ DAZd, AT, LXVI/29, fol. 27r. Oporuku je dao sastaviti još 1435. DAZd, AT, XLVI/4, fol. 32v-33r.
- ¹⁰⁶ DAZd, AT II/11, fol. 3r.
- ¹⁰⁷ DAZd, AT, LXVII/3, fol. 108v-109r i DAZd, AT, LXVII/4, fol. 68r.
- ¹⁰⁸ GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 439, 451-452. Također MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 3), 150-151.
- ¹⁰⁹ DAZd, AT II/4, fol. 26v.
- ¹¹⁰ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1961.), 125, bilješka 33, 126, bilj. 37.
- ¹¹¹ DAZd, AT, LXVI/33, fol. 28v.
- ¹¹² DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 32v.
- ¹¹³ CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1961.), 126, bilješka 37.
- ¹¹⁴ Primjerice: 1432. AT, LXVI/33, f 6v; 1433. AT, LXVI/33-II, f 29v; 1437. AT, LXVII/2, f 96v i CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1961.), 126, bilješka 37, etc.
- ¹¹⁵ EMIL HILJE (bilj. 40), 95; ISTI (bilj. 52, 2005.).
- ¹¹⁶ Godine 1446.: DAZd, AT, LXVII/4, fol. 60v, godine 1449.: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 45r-45v, 47r. Taj je, čini se, nenadano preminuo ostavivši za sobom maloljetnu djecu.
- ¹¹⁷ GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 452, 474.
- ¹¹⁸ MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 3), 156.
- ¹¹⁹ VANJA KOVAČIĆ, *Samostan sv. Nikole u Trogiru – razvoj jugoistočnog dijela grada*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012., 128-136 i ondje navedenu literaturu.
- ¹²⁰ Zgrada je ucrtana na planu katastarske izmjere iz 1830., o kojem vidi: IRENA BENYOVSKY, *Trogir u katastru Franje I.*, Zagreb, 2005., te na tlocrtu komunalne palače koji je 1822. načinio Ivan Miotto, a čuva se u Muzeju grada Trogira. Taj je objavljen više puta, primjerice: RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 6), 20.
- ¹²¹ IRENA BENYOVSKY LATIN, *Srednjovjekovni Trogir. Prostor i društvo*, Zagreb, 2009., 51-52. U knjizi komunalnih rashoda 1416. zapisano je da je vikaru isplaćeno za godišnji najam kuća 10 dukata, vidi: DAZd, AT LXXI/3, fol. 4r, što je najviša svota zabilježena za najam prostora u ono vrijeme. Najam se plaćao još 1789. pa su dvije preostale zgrade popisane i opisane u popisu javnih zgrada načinjenu te godine. IRENA BENYOVSKY (bilj. 33), 202-204.
- ¹²² Riječ je o ugovoru o najmu u kojem piše da je zgrada već dugo vremena bila iznajmljena komuni te da se, budući da je vraćena samostanu kao potvrda da je u njegovu vlasništvu i neko vrijeme stajala prazna, ponovno iznajmljuje. Komuna se pritom obavezala snositi troškove održavanja i mogućih pregradnja ili nadogradnja. DANIELE FARLATI, *Illyricum sacrum IV, Venetiis, 1769.*, 375-376 i *Codex Diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae* (dalje: CD), sv. IX., (ur.) T. Smičiklas, Zagreb, 1911., 537-541, br. 437.
- ¹²³ U navedenom popisu iz 1789. opisana je kao dvokatnica, s uklonjenim drvenim međukatnim konstrukcijama u unutrašnjosti te podijeljena na dva prostora koja su služila kao skladišta. IRENA BENYOVSKY (bilj. 33), 202-204 te bilješka 121.
- ¹²⁴ Učestalo se bilježe riječima *in platea communis prope / apud hostium abbatie sancti Iohannis Baptiste*, vidi primjerice: 1435., DAZd, AT LXVII/1, fol. 70r; 1436., DAZd, AT LXVII/2, fol. 6v; 1450., DAZd, AT LXVII/6, fol. 27r, etc. Ali: *in via publica ante portam ecclesie sancti Iohannis Baptiste*. DAZd, AT LXVII/6, fol. 179v.
- ¹²⁵ Prolaz je vidljiv i na tlocrtu I. Miotta. Vidi bilješku 120.
- ¹²⁶ Dvorište – *curtile* – spominje se 1274. MIHO BARADA (bilj. 81), 10-11, br. 20. i 21. Na tom se prostoru i ukapalo. VANJA KOVAČIĆ (bilj. 119).
- ¹²⁷ Na sjevernom pročelju crkve su zazidana vrata koja upućuju na nekadašnji položaj kapele Sv. Benedikta kao aneksa po uzoru na čiji svod je trebao biti oblikovan i onaj kapele Sv. Jeronima.

- DANKO ZELIĆ (bilj. 4), 69 i ondje navedena literatura. Između apside crkve i zidina bilo je ograđeno kasnosrednjovjekovno groblje. VANJA KOVAČIĆ (bilj. 119).
- ¹²⁸ Godine 1468.: *Actum in sala inferiori abbatie sancti Ioannis Batiste de Tragurio (...)*. DAZd, AT LXVIII/8, fol. 108v.
- ¹²⁹ Godine 1468.: DAZd, AT LXVIII/8, fol. 73r; godine 1335.: *in domo monasterii sancti Iohannis subtus camberam domini abbatis*: DAZd, AT LXVI/2, fol. 19r.
- ¹³⁰ Vidi bilješku 58.
- ¹³¹ Vidi bilješku 59.
- ¹³² Opisana je u spominjanom popisu javnih zgrada iz 1789., o čemu vidi IRENA BENYOVSKEY (bilj. 33), 202-204 te bilješku 121. Imala je po dvije prostorije na svakom katu, a na tavan joj se pristupalo s onog komunalne palače, iz čega smo i zaključili da je bila priljubljena uz njezino južno pročelje. Francesco Cicavo, inženjer koji je načinio popis, bilježi je kao *torrione*, jednako kao i obližnju Komunalnu kulu odnosno Kulu Sv. Ivana (o kojoj vidi dalje u tekstu). U oba slučaja riječ je o zdanjima kvadratičnih tlocrta, kojima duljina visine nadmašuje one dužine i širine. Smatramo da je upravo iz tog razloga Cicavo za obje koristio termin *torrione* premda je kula bila samo ona uz zidine, a samostanska kuća tek uska dvokatnica. O kućama-kulama, koje su nužno imale i obrambenu funkciju (a argumente koji bi posvjedočili da je tu funkciju imala i samostanska dvokatnica ne nalazimo – pogotovo ne u dokumentu s kraja XVIII. stoljeća), opširnije vidi: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, *Decline of Medieval Urban Symbols of Power: Tower-Houses in Trogir (Croatia)*, (u tisku), i ondje navedenu literaturu.
- ¹³³ IVO DELLALE, *Trogir. Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Split, 1936., 54; IVO BABIĆ, *Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru, Adria Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU u Splitu*, sv. 1 (1987.), 169-179, 114.
- ¹³⁴ Prethodno stanje zabilježeno je na nacrtima tlocrta prizemlja i prvog kata koje je načinio I. Miotto 1822. te opisano u popisu javnih zgrada iz 1789., o čemu vidi u bilješkama 120 i 121.
- ¹³⁵ Još 1263. spominje se samo *domus comunis*. MIHO BARADA, *Trogirski spomenici, dio 1., Zapisci pisarne općine Trogirske, sv. 1., od 21. X. 1263. do 22. V. 1273.*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knjiga 44, Zagreb, 1948., 38, br. 82. Godine 1272. bila je donijeta odluka o njenu proširenju u koju svrhu je sklopljen dogovor o rušenju obližnje crkve Sv. Stjepana da bi *terram ipsius ecclesie in comune recepissent pro palacio comunis faciendo*. Ibidem, 438-439, br. 328. Godine 1274. kuću je komuni, u zamjenu za neku drugu, dala *Radda uxor Sabbe aurificis*. MIHO BARADA (bilj. 81), 8, br. 16., te 10-11 br. 20., 21., 22. O tome vidi i IRENA BENYOVSKEY LATIN (bilj. 121), 47-52. O načinu na koji je komuna došla u posjed ostalih kuća nema sačuvanih dokumenata, ali je poznato da je posjedovala i čitav sklop s dvorištem i kulom u istočnim bedemima, o čemu vidi poslije u tekstu. O rezultatima arheoloških istraživanja na tom prostoru, u kojima su nađeni ostaci crkve Sv. Stjepana, vidi: VANJA KOVAČIĆ (bilj. 119), 140-147.
- ¹³⁶ Najraniji spomen komunalne kancelarije datira iz listopada 1279. kada je notar Scorio, kao mjesto sklapanja nekog ugovora, zabilježio: *actum in palacio platee mei notarii*. MIHO BARADA (bilj. 81), 214, br. 100. U kancelariji – *cancellaria comunis* – sastavljena je većina u notarske knjige upisanih dokumenata 14. i 15. stoljeća. DAZd, AT/LXVI, LXVII i LXVIII passim. Ugovori su se učestalo sklapali i na trgu, pred njezinim vratima, primjerice: *Actum Tragurii in platea prope hostium cancellarie comunis*, DAZd, AT, LXVI/sv. 33, fol. 31v.
- ¹³⁷ P. Andreis piše da su tamnice načinjene u južnom dijelu palače na samom početku 14. stoljeća. PAVAO ANDREIS (bilj. 8), 60. U južnom krilu palače zabilježene su i na Miottovu nacrtu iz 1822., o čemu vidi bilješku 120. U opisu palače iz 1789. godine spominju se zatvori u njezinu prizemlju. IRENA BENYOVSKEY (bilj. 33), 203. U Upisniku austrijskog premjera zabilježene su na k. č. 450. IRENA BENYOVSKEY (bilj. 120), 57. U sačuvanim dokumentima spominju se jednom, 1439. godine: *Actum Tragurii ad carceres comunis*. DAZd, AT, LXVII/3, fol. 219v.
- ¹³⁸ Najčešće se navodi kao *sala magna*, ali i kao *sala inferior*. U 14. stoljeću vidi: CD, sv. X, (ur.) T. Smičiklas, Zagreb, 1912., 84, br. 47., zatim CD, sv. XI, (ur.) T. Smičiklas, Zagreb, 1913., 76, br. 62., DAZd, AT, LXVI/6, fol. 27v, DAZd, LXVI/16, fol. 4r, a u 15. stoljeću: *in sala inferiore palatii comunis*, DAZd, AT, LXVI/27, fol. 6r; *Tragurii in sala magna palatii comunis*, DAZd, AT, LXVI/33, fol. 2r; *ad bancum iuris in sala palatii*, DAZd, AT, LXVI/33, fol. 6v, etc. Da je zaista riječ o donjoj dvorani potvrđuje dokumenti iz 1467. godine: *Magnificus et generosus dominus comes infrascriptus sedens ad suum solitum iuris bancum in sala inferiori eius pallatii cum nobilibus iudicibus suis (...)*. DAZd, AT, LXVIII/8, fol. 13r. Natpis na vratima dvorane AULA CONSILII NOBILIUM donosi PAVAO ANDREIS (bilj. 8), 368.
- ¹³⁹ Godine 1435.: *cancelaria superior posita in palatio prope salam magnam*. DAZd, AT, LXVII/1, fol. 30v.
- ¹⁴⁰ Gornja se sala u 14. stoljeću spominje jednom, vidi: DAZd, AT, LXVI/14, fol. 5v, a u 15. stoljeću nekoliko puta, primjerice 1437. kada je knez u njoj, budući da je očekivao prinovu u obitelji, sklopio ugovor s dojiljom: *Actum Tragurii in sala superiori palatii comunis Tragurii (...)*. DAZd, AT, LXVII/2, f 114r.
- ¹⁴¹ Primjerice 1448.: *Actum Tragurii in camera superiori palatii comunis (...)*. DAZd, AT, LXVI/4, fol. 66r.
- ¹⁴² Godine 1448.: *Coram prefato domino comite sedente in camera cubiculari palatii comunis Tragurii (...)*. DAZd, AT, XLVI/6, fol. 3r. O prostorijama u palači godine 1789. vidi: IRENA BENYOVSKEY (bilj. 33), 202-203.
- ¹⁴³ O tome doznajemo iz narudžbe za izradu prozorskih okvira iz 1413.: (...) *Item unam aliam fenestram sarasiniscam talem et tantam qualis et quantam est una illarum fenestrarum sarasiniscarum in palatio comunis Tragurii*. DAZd, AT, LXVI/27, fol. 13v-14r.
- ¹⁴⁴ Tumačenje termina *fenestra saracinisca* vidi u: NADA GRUJIĆ, *Kuća u Gradu*, Dubrovnik, 2013., 36-38.
- ¹⁴⁵ *1300 die 16 Junii Tragurii in pede scalarum palatii comunis (...)*. Arhiv HAZU u Zagrebu, *Ostavština Lucius*, I, fol. 2. Tijekom XV. stoljeća: *Actum Tragurii in plathea apud scallas palatii comunis (...)* ili *in plathea ad pedem scallarum palatii comunis Tragurii*, vidi: 1437.: DAZd, AT, LXVII/2, fol. 155v; 1438.: DAZd, AT, LXVII/3, fol. 174r; 1448.: DAZd, AT, LXVII/4, fol. 70v, etc., te najkasniji nama poznati od 29. prosinca 1468.: *Actum supra platea comunis Tragurii ante scallas pallatii (...)*, DAZd, AT, LXVIII/8, fol. 9v-10r. (Upozoravamo da se nova godina računala od 25. prosinca.)

- ¹⁴⁶Zabilježena je na Miottovu tlocrtu, o kojem vidi bilješku 120. Možda se ona spominje u dokumentu iz sredine 14. stoljeća koji donosi Lucić: (...) *Logia parua cisterne Palatij residentiae d. D. Comitris* (...). GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 506.
- ¹⁴⁷U preoblikovanju palače krajem 19. stoljeća u prizemlju sjevernog krila oblikovan je trijem sa stupovima istih proporcija i donekle sličnim kapitelima (s resicama na listovima). O trogirskim trijemovima s kraja 13. i iz 14. stoljeća vidi: ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 10), 206-210.
- ¹⁴⁸Tako su navedeni u popisu javnih zgrada iz 1789. IRENA BENYOVSKY (bilj. 33), 202-204.
- ¹⁴⁹Franjevci su odbili objašnjavajući: *quia sua non interest in locis eorum habere turres, palatia, sive domus ad habitandum pro venustate sed solum pro necessitate (...) sit superfluous et superabundans in domibus, perciupue in turri posita iuxta murum civitatis et iuxta dictum locum et in palatio sive domo dicti loci iuxta predictum palatium comunis et viam publicam et ecclesiam sancti Iohannis dicti loci et alia latera quod dicta turris et palatium pro fortitudine et manutentione dicte civitatis soli Communi convenit* (...). DANIELE FARLATI (bilj. 122), 373. Slažemo se s Farlatijevim tumačenjem po kojem je dokument sastavljen u trenutku kada su franjevci već bili napustili samostan Sv. Ivana Krstitelja te trebali napustiti i samostan Sv. Petra pa im je komuna, nastojeći ih zadržati u gradu, ponudila *vetus ac desertum palacium*, ibidem, pri čemu bi se *iuxta... ecclesiam sancti Iohannis* odnosilo na cijeli samostan, a ne samo crkvu, a ponuđeni prostori bili smješteni sjeverno od samostana, između komunalne palače i zidina. Dokument je objavljen i u: CD, sv. VIII, (ur.) T, Smičiklas, Zagreb, 1910., 547-548, br. 448. Opširnije vidi IVAN LUCIĆ (bilj. 8), 370, 373-377, 388. MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 3), 150-151.
- ¹⁵⁰U odredbi od 12. listopada 1403. piše da opat samostana treba u roku od 40 dana o vlastitu trošku popraviti *turris ipsius monasterii*, a ako ne bude htio, neka se popravi o trošku komune, dok ona iz 1409. godine kaže da opat *possit ponere murum super merlis civitatis ita, quod possint transire milites per murum*. FRANJO RAČKI, Notae Joannis Lucii, *Starine JAZU*, knjiga 13 (1881.), 211-268, 258, 264.
- ¹⁵¹GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 471.
- ¹⁵²Cisterna je, čini se, bila otprije izgrađena, o čemu vidi bilješku 146. O bunarskoj kruni vidi VANJA KOVAČIĆ (bilj. 119), 88 i ondje navedenu literaturu.
- ¹⁵³Vidi bilješku 34.
- ¹⁵⁴LJUBO KARAMAN (bilj. 23), 36. I. Delalle također bilježi tradiciju po kojoj je stubište izradio Matej Gojković te da je na konzoli, koja podržava lukove zapadnoga kraka, isklesao svoj autportret. IVO DELALLE (bilj. 133), 54.
- ¹⁵⁵DAZd, AT, LXVIII/12, fol. 27r.
- ¹⁵⁶O kapitelima vidi: LJUBO KARAMAN (bilj. 23), 49-50; IVO BABIĆ, Utjecaji Jurja Dalmatinca u Trogiru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3-6 (1979.-1982.), 198-203, 198; PREDRAG MARKOVIĆ, *Kasnosrednjovjekovni kapiteli u Istri (XIII.-XVI. st.) – problemi gotičke arhitektonske plastike*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 1995., 233-234 i bilješka 364; WOLFGANG WOLTERS, *La scultura veneziana gotica 1300 – 1460*, Venezia, 1976., 249-251.
- ¹⁵⁷LJUBO KARAMAN (bilj. 23), 49-50. Vidi svakako i CVITO FISKOVIĆ, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti, *Peristil*, 1 (1954.), 71-102, 91 te PREDRAG MARKOVIĆ (bilj. 156).
- ¹⁵⁸Vidi literaturu navedenu u bilješci 6.
- ¹⁵⁹DAZd, AT, XLVI/4, fol. 18v.
- ¹⁶⁰Helena je bila udana za tadašnjega trogirskog liječnika, a Klara (kći pokojnog ser Blaža, klesara iz Venecije) je imenovala prokuratorom ser Petra Petrova, klesara iz Venecije, radi povratka vlasništva pokojnog ser Pavla, i to zbog kćerina miraza. DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 43v-44r; DAZd, AT, LXVII/2, fol. 152r; DAZd, AT, LXVII/2, fol. 188v.
- ¹⁶¹Vidi literaturu u bilješkama 2 i 32.
- ¹⁶²O vratima u istočnim zidinama vidi: GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 158.
- ¹⁶³O javnim radovima za Landova mandata vidi: DANKO ZELIĆ (bilj. 6) i ondje navedenu literaturu.
- ¹⁶⁴IVO BABIĆ (bilj. 133).
- ¹⁶⁵CVITO FISKOVIĆ, Trifun Bokanić na Hvaru, *Peristil*, 16-17 (1973.-1974.), 53-64, 56. O komunalnoj palači tijekom višestoljetne mletačke vladavine vidi: KRASANKA MAJER JURJIŠIĆ, *Javne palače u Dalmaciji u vrijeme mletačke uprave*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012., 31-115, 207-214 i ondje navedenu literaturu i izvore.
- ¹⁶⁶GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 214. Zgrada se bilježi kao *domus comunis* te se ne smije brkati s komunalnom palačom koja se redovito bilježi kao *palacium communis*. Skladište soli i prostori škole spominju se sedamdesetih godina XIV. stoljeća: *Actum Tragurii in magazzino communis in quo sunt scole*. MARIJA KARBIĆ – ZORAN LADIĆ, Oporuke stanovnika grada Trogira u Arhivu HAZU, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 43 (2001.), 172, br. 1, etc. Godine 1425. bilježi se *in statione scholarum*. DAZd, AT, II/1, fol. 6r. Ljekarna se spominje još od 13. stoljeća; vidi radove skupa održana 1971.: *Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700. godišnjice spomena ljekarne u Trogiru*, Trogir, 1973. Nije je moguće točnije locirati prije dvadesetih godina XV. stoljeća, otkada se nalazila u spomenutoj kući na trgu.
- ¹⁶⁷GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 214.
- ¹⁶⁸GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 471.
- ¹⁶⁹GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 469.
- ¹⁷⁰ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 132).
- ¹⁷¹GIOVANNI LUCIO (bilj. 8), 469.
- ¹⁷²VANJA KOVAČIĆ (bilj. 2), 117. Jedna kamena kugla i danas se nalazi u kući u ulici koja od trga vodi prema zapadu.
- ¹⁷³Vidi bilješku 101.
- ¹⁷⁴DAZd, AT, LXVII/4, fol. 60v-61r.
- ¹⁷⁵Držimo da je riječ o onoj istoj praksi koju je provodio i Jakov Florijev, o čemu vidi: DANKO ZELIĆ (bilj. 6).
- ¹⁷⁶DAZd, AT II/11, fol. 1r.
- ¹⁷⁷Taj se imenom i prezimenom bilježi 1436., DAZd, AT, XLVI/4, fol. 46v, etc., i 1437., DAZd, AT, LXVII/2, fol. 191v. Samo imenom zabilježen je 1432., DAZd, AT, II/4, fol. 38r, te 1450., kao već pokojni, DAZd, AT, XLVI/6, fol. 201r-201v.

- ¹⁷⁸Imenom i prezimenom spominje se od 1439., DAZd, AT, LXVII/3, fol. 228v, do 1451., DAZd, AT, XLVI/6, fol. 234r.
- ¹⁷⁹EMIL HILJE (bilj. 52), 156, 165; ISTI, Andrija Aleši i stambeno graditeljstvo u Splitu sredinom 15. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 29 (2005.), 43-56, 45.
- ¹⁸⁰DANKO ZELIĆ (bilj. 6), 21-22.
- ¹⁸¹Dokument spominje IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 111, s. v. Gruato; dokument objavio CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1940.), 63, bilješka 94.; ponovljeno u: ISTI (bilj. 7, 1962.b) 116, bilješka 7.
- ¹⁸²ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5).
- ¹⁸³ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 10), 182-200.
- ¹⁸⁴JOSIP STOŠIĆ, Umjetnost obrade kamena u Dalmaciji u doba gotike prije djelovanja Jurja Dalmatinca, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3-6 (1979.-1982.), 251-252, 251.
- ¹⁸⁵Vidi bilješku 143.
- ¹⁸⁶ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 10), 213-214.
- ¹⁸⁷CVITO FISKOVIĆ (bilj. 23, 1962.-1963.), 12, i sl. 8.
- ¹⁸⁸DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 52v.
- ¹⁸⁹DAZd, AT, LXVII/1, fol. 19r.
- ¹⁹⁰DAZd, AT, LXVII/1, fol. 29r-29v.
- ¹⁹¹DAZd, AT, LXVII/6, fol. 71v-72r.
- ¹⁹²Dijelom su zabilježeni kao *cives Tragurii / de Tragurio* odnosno *de burgo / de civitate nova Tragurii*, dok se za ostale zaključuje da su bili Trogirani temeljem dokumenata koji svjedoče o njihovu vlasništvu nad nekretninama u gradu ili burgu.
- ¹⁹³Vidi bilješke 109-114. Budući da nema potrebe da tekst opterećujemo navođenjem signatura svih dokumenata u kojima se pojedini marangon ili lapicida bilježi, u pravilu ćemo navoditi signature onih u kojima se navode prvi i zadnji put. Ukupan broj dokumenata u kojima se svaki pojedini spominje naveden je prilogu: Pregled arhivskih podataka o lapicidama i marangonima u Trogiru od 1420. do 1450.
- ¹⁹⁴Vidi bilješke 176 i 178.
- ¹⁹⁵Vidi bilješke 176 i 177.
- ¹⁹⁶Vidi bilješku 190; 1438., kao već pokojni. DAZd, AT, LXVII/3, fol. 28r-28v.
- ¹⁹⁷Vidi bilješku 56; 1459. zabilježena je njegova oporuka, DAZd, AT, XLVI/8, fol. 4r-4v, a par dana poslije i inventar pokojnikovih dobara, DAZd, AT, XLVI/8, fol. 5r-5v. O njemu vidi i dalje u tekstu.
- ¹⁹⁸Vidi bilješku 116.
- ¹⁹⁹Godine 1413.: DAZd, AT, LXVI/27, fol. 12v; 1433.: DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 34r.
- ²⁰⁰DAZd, AT, LXVI/31, fol. 16r.
- ²⁰¹Godine 1432., kao gastald: DAZd, AT, LXVI/33, fol. 1r; 1433.: AT, LXVI/33-II, f 22r.
- ²⁰²Godine 1433.: DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 30v. Godine 1437. u kupoprodajnom dokumentu spominje se posjed supruge Martina drvodjelca u Prigradu. DAZd, AT, LXVII/2, fol. 145v. Budući da se Martin Božtković oženio 1438. godine, a Martin Klapotić Gislum redovito je bilježen prezimenom ili nadimkom, pretpostavljamo da se taj zapis odnosi na Martina Stipkovića.
- Između godina 1432. i 1450. više se puta u dokumentima spominje samo Martin drvodjelac imenom, a bez prezimena. Nije moguće utvrditi je li riječ o Stipkoviću ili Božtkoviću.
- ²⁰³DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 28r-28v.
- ²⁰⁴Godine 1435.: DAZd, AT, XLVI/4, fol. 6v-7r; 1436.: DAZd, AT, LXVII/2, fol. 26r.
- ²⁰⁵DAZd, AT, LXVII/2, fol. 104r.
- ²⁰⁶Godine 1437.: DAZd, AT, LXVII/2, fol. 124v; 1438.: AHASU-II-c-70, sv. 1436/1438, fol. 10v-11r.
- ²⁰⁷Godine 1438.: DAZd, AT, LXVII/3, fol. 176r; 1473.: DAZd, AT, LXVIII/8, fol. 262r.
- ²⁰⁸DAZd, AT, XLVI/6, fol. 23r.
- ²⁰⁹DAZd, AT, XLVI/6, fol. 59v.
- ²¹⁰DAZd, AT, XLVI/6, fol. 91v.
- ²¹¹DAZd, AT, XLVI/6, fol. 149r.
- ²¹²DAZd, AT, LXVII/6, fol. 21r.
- ²¹³Godine 1450.: DAZd, AT, LXVII/6, fol. 31v; oporuka 1452.: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 270v-271r; inventar iste godine: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 271v.
- ²¹⁴DAZd, AT, LXVII/6, fol. 47r.
- ²¹⁵DAZd, AT, LXVII/6, fol. 51v. Godine 1451. spominje se posjed nekog Lukana drvodjelca u Prigradu. DAZd, AT, LXVII/6, fol. 119v-120r. Može biti riječ o Lukanu Bilaniću ili Lukanu Bogoslaviću.
- ²¹⁶DAZd, AT II/1, fol. 1v.
- ²¹⁷DAZd, AT II/4, fol. 32r.
- ²¹⁸DAZd, AT, LXVII/2, fol. 49v.
- ²¹⁹DAZd, AT, LXVII/2, fol. 157r.
- ²²⁰DAZd, AT, LXVII/2, fol. 235v.
- ²²¹DAZd, AT, XLVI/6, fol. 96v-97r.
- ²²²Vidi bilješke 72-75.
- ²²³Vidi bilješke 14, 43-44, 50-56.
- ²²⁴DAZd, AT, LXVI/33-II, fol. 15v.
- ²²⁵DAZd, AT, LXVII/3, fol. 100r.
- ²²⁶DAZd, AT, LXVII/1, fol. 1r.
- ²²⁷Vidi bilješke 176-178.
- ²²⁸Vidi bilješke 73 i 111.
- ²²⁹Godine 1449. *marangonus*: DAZd, AT, XLVI/6, fol. 85r; 1453. *carpentarius*: DAZd, AT II/18, fol. 3v; 1451. *murarius et lapicida*: DAZd, AT, LXVII/6, fol. 144v-145r.
- ²³⁰Vidi signaturu uz 1451. godinu u prethodnoj bilješci.
- ²³¹CVITO FISKOVIĆ (bilj. 7, 1942.).
- ²³²Godine 1450.: DAZd, AT, LXVII/6, fol. 63r.
- ²³³Taj se raspon jasno vidi iz podjele mletačkog ceha marangona na manje ogranke, o čemu vidi: DANIEL PREMERL, Drveni oltari u crkvi sv. Frane u Šibeniku – izvođač, predložak, naručitelj, u: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske, Zbornik radova sa znanstvenih skupova »Dani Cvita Fiskovića« održanih 2003. i 2004. godine*, (ur.) P. Marković i J. Gudelj, Zagreb, 2008., 313-322, 314-315; BOJAN GOJA, Novi podaci o djelovanju

- Gierolima Mondelle i Giacomina Cavallota u Šibeniku, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 115-124, 118-119 i u tim djelima navedenu literaturu.
- ²³⁴ Vidi bilješke 36, 39, 42, 93, 95-105.
- ²³⁵ Vidi bilješku 95.
- ²³⁶ Vidi bilješke 15, 19, 22, 45, 87-90.
- ²³⁷ Vidi bilješke 87, 91-93.
- ²³⁸ Vidi bilješke 93, 107.
- ²³⁹ DAZd, AT, XLVI/6, fol. 143v-144r.
- ²⁴⁰ Vidi bilješke 12-13, 23-30.
- ²⁴¹ DAZd, AT, LXVII/3, fol. 69v.
- ²⁴² Godine 1450.: DAZd, AT, LXVII/6, fol. 86v; 1451.: DAZd, AT, LXVII/6, fol. 161v.
- ²⁴³ Vidi bilješke 15, 19-22, 47-49.
- ²⁴⁴ Vidi bilješku 159.
- ²⁴⁵ Vidi bilješku 160.
- ²⁴⁶ Vidi bilješku 20.
- ²⁴⁷ Vidi bilješke 77, 79-80.
- ²⁴⁸ Jamačno je to Marko Matov, zabilježen 1438., kojeg spominje CVITO FSKOVIĆ (bilj. 7, 1947.), 99 i bilješka 230; 1439.: DAZd, AT, LXVII/3, fol. 228r.
- ²⁴⁹ AHASU-II-c-70, sv. 1450., fol. 1r.
- ²⁵⁰ Vidi bilješku 191.
- ²⁵¹ Vidi bilješke 68, 69.
- ²⁵² Vidi bilješke 16, 61, 63-65, 67.
- ²⁵³ Vidi bilješke 57-60.
- ²⁵⁴ Vidi bilješku 93, 106.
- ²⁵⁵ Vidi bilješku 191. Moguće je da je identičan s Matkom Stojislavčićem zabilježenim u šibenskim spisima, ponekad i zajedno s Radmilom Ratkovčićem, s kojim je radio i u Trogiru, vidi: IGOR FSKOVIĆ (bilj. 69), 155, i bilješka 129, 156, i bilješka 131, 163, i bilješka 147. Također i bilješka 263 u ovom radu.
- ²⁵⁶ Vidi bilješku 191.
- ²⁵⁷ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 15v.
- ²⁵⁸ DAZd, AT, LXVII/2, fol. 232v.
- ²⁵⁹ Vidi bilješke 188, 189.
- ²⁶⁰ Godine 1435.: DAZd, AT, XLVI/4, fol. 20r-20v; 1437.: DAZd, AT, LXVII/2, fol. 200v.
- ²⁶¹ 7. III. 1434. (...) *Magister Marinus Racich protomagister*. CVITO FSKOVIĆ (bilj. 7, 1961.), 123, bilješka 33, 126. Godine 1432. i 1440. zabilježeno je u matrikuli *Marinus protomagister*, vidi: ibidem, što se može odnositi i na Marina Račića i na Marina Radoja.
- ²⁶² CVITO FSKOVIĆ (bilj. 7, 1942.), 114, bilješka 71.
- ²⁶³ Riječ je o zarana osamostaljenom učeniku Jurja Dalmatinca, o čijim angažmanima vidi: IGOR FSKOVIĆ (bilj. 69), 127, i bilješka 68, 155, i bilješka 129, 157, bilješka 134, 173, i bilješka 194; EMIL HILJE, Radmil Ratković i stambeno graditeljstvo u Šibeniku u drugoj polovini 15. stoljeća, *Peristil*, 56 (2013.), 61-70 i u tim djelima navedenu literaturu i izvore.
- ²⁶⁴ Ukupno sačuvani dokumenti XV. stoljeća u kojima su navedene nekretnine u burgu bilježe 40% drvenih kuća, 40% neizgrađenih zemljišta i 20% kamenih kuća. ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 10), 28.
- ²⁶⁵ O shemi po kojoj su se dokumenti vezani uz gradnju katedrale sastavljali i bilježili u notarskim knjigama vidi: ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 5), 43-44. O operacijama katedrale vidi literaturu navedenu ibidem, 45, bilješka 5.
- ²⁶⁶ Vidi svakako DANKO ZELIĆ, Dva požara, dvije obnove, dva stila: prilog poznavanju dubrovačke stambene arhitekture sredinom 16. stoljeća, *Peristil*, 56 (2013.), 113-126, 119.

**PREGLED ARHIVSKIH PODATAKA O LAPICIDAMA I MARANGONIMA U TROGIRU OD 1420. DO 1450.
OVERVIEW OF ARCHIVAL RECORDS ON LAPICIDE AND MARANGONI IN TROGIR FROM 1420 TO 1450**

G1 – prva godina u kojoj je zabilježen lapicida ili marangon / *the earliest record of a lapicida or marangon*; **G2** – zadnja godina u kojoj je zabilježen / *the latest record*;

D1 – broj dokumenata u kojima se spominje uposljenje / *number of documents recording a professional engagement*; **D2** – ukupan broj dokumenata u kojima je zabilježen / *total number of the documents recording a lapicida or marangon*

 vremenski raspon unutar kojeg se spominje u trogirskim spisima / *time frame within a lapicida or marangon is recorded in notarial books*;

 pretpostavljeno vrijeme boravka u Trogiru (temeljem arhivskih podataka u kojima je navedeno samo ime) / *presumed period of time in which a craftsman was active at Trogir (based on the archival records which mention the name but not the surname)*;

 dokument koji svjedoči o angažmanu / *document recording the commission*; ● ugovor za poduku / *training contract*

Kamerlengo – uposljenje na gradnji značajnih zdanja / *important building projects*

Br.	LAPICIDE	1420.									1430.									1440.									1450.									D1	D2	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9			G2
TROGIRANI																																								
1	Protomajstor Marin Radoj	1407. ● ■ 									Kamerlengo ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■																		1439.	9	46									
2	Allegreto Marina Radoja	1419. 																		1439.											5									
3	Majstor Nikola Račić	1419.									Katedrala/svodovi ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■									Kapela Sv. Jeronima ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■									Dominikanski samostan 1451.									7	18	
4	Antonio Leončić	1437.																		Dominikanski samostan ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■									1451. († prije 1468.)									2	7	
5	Ivan Spanja	1438.																		■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■									1448.									1	3	
6	Grgur	† prije 1450.																																						1

NIJE NAVEDENO, PRETPOSTAVLJA SE TROGIRANI										
7	Nikola Baroh	1436.							1	
8	Toma Radojević	1437.							1	
9	Matej Stoislavić	1450.						1	1	
10	Marko Trakonić	1450.						1	1	
STANOVNICI TROGIRA (PODRIJETLO NIJE NAVEDENO)										
11	Majstor Matej Gojković	1417.?						† 1451.?	1	10?
12	Nikola Germolić	1438.								1
13	Marko Lukača Zilić	1450.						1451.		2
MLEČANI										
14	Majstor Marko Gruato	1431.						Katedrala/svodovi. Kapela Sv. Jeronima	8	13
15	Ser Paolo	† prije 1433.								3
16	Marin	1435.								1
17	Majstor Ivan Antonijev	1438.						Kapela Sv. Jeronima	1	1
18	Majstor Grgur Damjanov	1438.						Kapela Sv. Jeronima	1	1
DUBROVČANI										
19	Marko pok. Mateja zvan Pinokio	1438.							1439.	2
20	Rade Radmonić	1444.						Samostan Sv. Križa	1451.	3
21	Juraj Resnina	1450.								1

ŠIBENČANI										
22	Majstor Mihael pok. m. Grgura	1438.						Samostan Sv. Križa	1	1
23	Ivan Drakanović	1439.						Samostan Sv. Križa	1	1
SPLIČANIN										
24	Stjepan Brachus protomajstor	1431.?						Samostan Sv. Križa	2?	3?
ZADRANIN										
25	Majstor Marko Tvrtković	1437.						Benediktinski samostan	2	2
IZ BOSNE, ADRIJE I SA HVARA										
26	Dragiša iz Bosne	1438.							1	2
27	Majstor Filip Ivanov iz Adrije	1433.							2	2
28	Radmil Ratković s Hvara	1450.							1	2
TROGIRANIN										
1	Marin Račić protomajstor	1435.							1437.	3

Br.	MARANGONI	1420.									1430.									1440.									1450.		D1	D2	
		G1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	G2			
TROGIRANI																																	
1	Nikola Garzanić	1413.																												1433.			2
2	Majstor Mihael	1420.																															1
3	Maksim	1420.																															1
4	Majstor Ratko Mihovilić protomajstor marangona	1431.																												1439.	4	27	
5	Jakov Vulkašinić	1432.																												1450.	1	8	
6	Marin Novaković	1432.																												1433.		2	
7	Martin Stipković	1433.																												1437.		7	
8	Marin Lokvrica	1433.																															1
9	Magreto	† prije 1433.																															1
10	Majstor Stojša	1435.																															1
11	Majstor Marin Mali	1435.																												† prije 1438.	1	1	
12	Marin Skvalica	1435.																												1436.		2	
13	Mihael Civitanović	1437.																															2
14	Martin Božićković	1437.																												1438.		2	
15	Maj. Ivan Sanotić	1438.																												† 1459.	1	6	
16	Matej Petrov Šubinić	1438.																															1
17	Ivan Budislavić <i>incisor</i>	1438.																												1473.	2	47	
18	Juraj Radoslavić	1439.																												1451.	1	5	
19	Majstor Marin Glamočić protomajstor marangona	1446.																												† 1449.		7	

Summary

Builders of Trogir from 1420 to 1450

The article presents the newly discovered archival data relating to the *marangoni* and *lapicide* recorded in Trogir's notarial books between 1420 and 1450 (see the Appendix: Overview of archival records mentioning *lapicide* and *marangoni* in Trogir from 1420 to 1450). It also includes few already known data published by Ivan Kukuljević Sakcinski, Cvito Fisković and Danko Zelić, as well as those recorded by Ivan Lucić and Pavao Andreis in their Trogir history books (from the 17th century), and the records from the canonical visitation of Bishop Didak Manola.

The sources consist of a handful of documents recording the commissions, and a large number of documents through which *marangoni* and *lapicide* arranged their private affairs or acted as witnesses. Out of sixty six recorded, thirty four were *marangoni*. Among these, twenty five were from Trogir and the same can be assumed for six of them whose origin was not mentioned, one was from Šibenik and two from Zadar. The overall number illustrates the need for such craftsmen in contemporary Trogir: the variety of tasks *marangoni* could perform was extremely wide and ranged from wood carving to the construction of stone buildings. However, it is likely that individual *marangoni* tended to specialize only in one of these fields. The documents mention twenty seven *lapicide*, six of which were from Trogir, four of unknown origin, three were mentioned as living in Trogir without an indication of their origin, five were from Venice, three from Dubrovnik, two from Šibenik, and one from Split, Zadar, Adria, Bosnia and Hvar respectively.

Through the analysis of the collected information and how it relates to the records about contemporary building projects such as new structures and the remodellings of old ones, the article aims to outline their different roles in the building works in Trogir from 1420 to 1450. The projects of that time included the construction of Dominican monastery in the suburb and the Franciscan one on the mainland. They both were demolished by the citizens attempting to improve the city defence in the early 15th century. During the attack of the Venetian fleet in 1420 numerous buildings were damaged and in need for reparations that often led to their remodelling as well.

That was the case with the Benedictine monastery in the town centre and many private houses and especially included the renovation of the Cathedral and the continuation of the building works on it. Following the introduction of Venetian rule to Trogir in 1420, a number of new structures and repair works had to be done in the newly created circumstances the aim of which was the consolidation of Venetian presence. Among these, the most important projects were the construction of a citadel for Venetian military crew, also known as the Kamerlengo, and the remodelling of the municipal palace. The whole new Observant Dominican monastery and the Church of the Holy Cross were constructed as well. The preserved archival data, however, cannot give us the clear answers of all the builders that were employed on those works.

Among the recorded *marangoni* and *lapicide*, the most capable builders can be identified in two ways: through the contracts for the building of vaults, that is, the construction of vaulted spaces, and through the use of the title of *protomagister* regardless of whether, as E. Hilje explained, they refer to a builder who is also a designer/an architect or a builder who is simultaneously a foreman/site manager, or even the leading figure/authority chosen by the local craftsmen among themselves. Those master builders knew about the construction, and this knowledge enabled them to take on demanding tasks and roles. On that level, their primary education did not matter: vaults were constructed by both *marangoni* and *lapicide* and both of them had the *protomagister* titles indicating their tasks and roles. An additional criterion should be taken into account when attempting to identify the most capable master builders, that is, the training contracts which imply that the teacher was not only skilled but busy because otherwise he could not have been in a position to train an apprentice during all work phases or provide him with food and lodgings.

Among the *marangoni* and *lapicide* from Trogir (meaning being born, living and working in that town) there were those who were capable of producing drawings, organizing and managing a building site, carrying out

demanding constructions and carving architectural sculpture, but also those who were responsible for the building works considered minor but necessary. The reason for the influx of a large number of craftsmen from other towns – nineteen of them were *lapicide*, while two out of three *marangoni* were definitely responsible for demanding constructions in stone – lies in the scope of the building projects in Trogir between 1420 and 1450. Even the meagre preserved records relating to specific commissions demonstrate that out of twenty three newcomers, as many as fourteen had work contracts before they arrived and the same can be suggested for another two. This means that they did not arrive in search of a job but were hired beforehand. Although the priority was always given to local builders, that is, to those who had already worked at Trogir, given that the construction of the Kamerlengo and the remodelling of the municipal palace demanded a large number of builders, they were procured by Venetian officials, while the Observant Dominican monks used their connections in Šibenik and Dubrovnik. Once in Trogir, some master builders accepted other commissions. On the basis of the information about their skills, this article attributes a number of undocumented local works to those masters. At the same time, we do not have enough information about the work of the carpenters and stonemasons native to Trogir, especially the work of the three recorded *protomagistri*. We have established that the reason for this, both in Trogir and in other towns, was the well-known and widespread (particularly in Trogir) practice of writing internal acknowledgements of debt and confirmations instead of recording contracts in notarial ledgers. Because of this, we have no information about the organization and division of tasks at building sites. Only one document testifies to the fact that the

lapicide and *marangoni* who took on the contracts for the construction of buildings had to guarantee that the building process would be done properly and with a set time frame. This, however, did not mean that they themselves carried out the works; instead, they delegated, supervised, organized and co-ordinated the tasks. Given that we know of no other similar subcontract (most of them were probably internal as well and not recorded in notarial books), it can only be said that apprentices took part in the building projects which were contracted by the masters who were training them.

Therefore, the analysis of the collected information does not provide clear answers to the numerous questions regarding the output and authorship of the master builders, some of which were already posed by Lj. Karaman (1933). Instead, it opens up new problems which we have addressed by arguing for a number of hypotheses on the basis of the available information. We have suggested that several master builders remained in Trogir for a longer period of time than the one recorded in the surviving documents, and one should also bear in mind that the preserved sources probably do not contain records about every single stonemason or carpenter who was active in Trogir at the time. The sources illustrate the main reasons lying behind the arrival of builders, stonemasons and carpenters from other towns but also that their place in the hierarchy of contemporary *marangoni* and *lapicide* depended on their skills and knowledge. It can be safely assumed that, depending on their abilities, all the builders, stonemasons and carpenters listed in this article took part in the building campaigns and works (taken in its broadest sense) and by doing so, contributed to the construction of building projects in Trogir between 1420 and 1450.